

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Příběhy z Podkrkonoší
Stories from Podkrkonoší

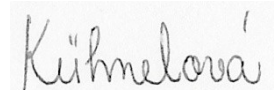
Jana Kühnelová

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Jakubcová Hajdušková, Ph.D.
Studijní program: Vychovatelství (B7505)
Studijní obor: Vychovatelství 7505R008

2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Příběhy z Podkrkonoší vypracovala samostatně za použití odborných pramenů a literatury, řádně uvedených v seznamu literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Borovnici dne 13. 4. 2019



.....
podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Lucii Jakubcové Hajduškové, Ph.D. za odbornou pomoc, ochotný přístup, rady a připomínky při zpracovávání mé bakalářské práce. Také děkuji svým rodičům, partnerovi a synovi za trpělivost, podporu, pochopení a vytváření zázemí při psaní práce.

ANOTACE

Bakalářská práce na téma Příběhy z Podkrkonoší se zabývá metodikou výtvarných činností v artefiletickém pojetí ve školní družině. Teoretická část popisuje specifika práce ve školní družině v artefiletickém pojetí, vysvětluje pojem místní kulturní dědictví, seznamuje s Podkrkonoším a jeho kulturními památkami a seznamuje s širším kontextem vybraných literárních příběhů z Podkrkonoší. V praktické části jsou zpracovány čtyři příběhy z Podkrkonoší do návrhu výtvarné řady v artefiletickém pojetí. Výtvarná řada byla otestována na základní škole BRÁNA v Nové Pace s devíti žáky od 6 do 10 let. Cílem práce bylo navrhnout a otestovat metodiku výtvarného zpracování literární předlohy, která se zaměřuje na Podkrkonoší, v artefiletickém pojetí pro vychovatele ve školní družině.

KLÍČOVÁ SLOVA

výchovně vzdělávací činnost, školní družina, artefiletika, Podkrkonoší, literární příběhy, výtvarné činnosti, místní kulturní dědictví

ANNOTATION

The bachelor thesis "Stories from Podkrkonoší" deals with the methodology of art activities in artefiletic conception in the after-school club. The theoretical part describes the specifics of work in the after-school club in the artefiletic concept, explains the concept of local cultural heritage, introduces the Podkrkonoší region and its cultural monuments, and introduces the wider context of selected literary stories from the Podkrkonoší Region.

In the practical part there are four stories from the Podkrkonoší region processed into a design of a methodical art series in the artefiletic concept. The art series was tested at the BRÁNA primary school in Nová Paka with nine pupils from 6 to 10 years old. The aim of the thesis was to design and test the methodology of pictorial utilization of the literary artwork which focuses on the Podkrkonoší region in the artefiletic concept for after-school clubs educators.

KEYWORDS

educational activities, after-school clubs, artphiletics, Podkrkonoší, literary stories, art activities, local cultural heritage

Obsah

1	Úvod.....	6
I.	Teoretická část	8
2	Školní družina	8
2.1	Definice pojmu školní družina	8
2.2	Funkce a cíle školní družiny	8
2.3	Výtvarné činnosti ve školní družině.....	10
2.4	Práce s textem a literaturou ve školní družině	11
3	Artefiletika	13
3.1	Artefiletický přístup ve vzdělávání	13
3.2	Osobnost pedagoga v artefiletice	15
3.3	Artefiletika ve školní družině.....	15
4	Podkrkonoší	17
4.1	Místo, kde žiji.....	17
4.2	Kulturní dědictví	19
4.3	Charakteristika Podkrkonoší	21
4.4	Podkrkonoší v umění.....	24
4.5	Čtyři příběhy	27
4.5.1	Trutnovský drak.....	28
4.5.2	Tři divoké kočky a ferina lišák	30
4.5.3	Hanč a Vrbata	31
4.5.4	O nepoctivém pekaři	33
II.	Praktická část	35
5	BRÁNA, ZŠ a MŠ	35
6	Výtvarná řada.....	36
6.1	Trutnovský drak	36
6.2	Tři divoké kočky a ferina lišák.....	42

6.3	Příběh Vrbaty a Hanče	48
6.4	O nepoctivém pekaři	59
7	Závěr	66
8	Seznam použitých informačních zdrojů	67

1 Úvod

Bakalářská práce se zabývá propojením výtvarných činností ve školní družině a artefietiky. Přičemž jádrem návrhu výtvarných činností byly vybrány příběhy z Podkrkonoší.

K volbě tohoto tématu mě vedl zájem o výtvarnou činnost, která mě doprovází už od dětství. Výtvarná činnost mi poskytuje možnost odreagování, sebepoznání a seberealizace. Dalším důvodem zaměření se na výtvarné činnosti jsou požadavky praxe na základní škole BRÁNA v Nové Pace, kde pracuji. Třetím rokem v této základní a mateřské škole vedu výtvarný kroužek, který poskytuje vhodné podmínky pro zařazení a testování alternativních pojetí výtvarné výchovy. Mým cílem je podporovat děti v rozvíjení spontánních výtvarných činností, věnovat pozornost jejich zážitkům z tvorby, ale také nabízet výtvarné aktivity jako zábavu nebo prostředek k relaxaci. Za klíčový výchovně vzdělávací prvek výtvarných činností považuji možnost uvědomovat si své já.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části.

Teoretická část čerpá informace z odborné literatury a zároveň popisuje poznatky z autorčiny praxe. Stručně charakterizuje teoretické rámce práce, a to školní družinu a artefietiku. V následujících kapitolách analyzuje koncept Podkrkonoší, protože je námětem výtvarné řady v praktické části práce. V této souvislosti vysvětluje pojem kulturní dědictví, které chápe ve dvou rovinách, jako kulturní památky a přírodní památky. Analýza námětu se skládá ze subjektivní reflexe místa a průzkumu „Podkrkonošského umění“ (výtvarné umění, architektura, literatura), zmiňuje se také o místním specifickém nářečí. V poslední kapitole jsou stručně představeny čtyři příběhy reprezentující Podkrkonoší, ty jsou tématem a motivem pro návrh výtvarné řady. U každého příběhu je uveden medailon o autorce nebo autorovi, shrnutí děje příběhu a zajímavost.

Praktická část práce nejprve představuje instituci BRÁNA, základní a mateřská škola v Nové Pace, pro kterou byla navržena a kde byla testována výtvarná řada na téma Příběhy z Podkrkonoší. Řada byla navržena v artefietickém pojetí pro vychovatelky a vychovatele ve školní družině a byla realizována s devíti žáky od 6 do 10 let. Výtvarná řada se skládá ze čtyř částí – příběhů: Trutnovský drak, Tři divoké kočky a ferina lišák, Příběh Vrbaty a Hanče a O nepoctivém pekaři. Ke každému příběhu je navržena jedna nebo více

výtvarných aktivit. Každá část výtvarné řady je stručně zreflektovaná a ilustrovaná fotografiemi žakovských prací.

Bakalářskou práci je možné chápat jako snahu o zobecnění osobní výchovně vzdělávací zkušenosti. Cílem práce je nabídnout vodítka pro vychovatele ve školní družině, kteří by chtěli zpracovávat náměty z oblasti místního kulturního dědictví a pracovat v artefietickém pojetí.

I. Teoretická část

2 Školní družina

2.1 Definice pojmu školní družina

„Školní družina je školské zařízení výchovy mimo vyučování, jež je mezi ostatními zařízeními určenými pro volný čas dětí nejčtenější, zaměstnává nejvíce vychovatelů a jeho odděleními prošlo nejvíce dětí. Výchova je společenský proces, a tedy i výchovu ve školní družině je třeba chápat jako součást nutné společenské reprodukce, nikoli jako hlídání dětí – tj. pouhou sociální službu.“¹

Školní družina je školské zařízení pro výchovu dětí mimo vyučování. Je jedno z nejčastějších míst, kde děti tráví svůj volný čas. Družina bývá zřizována při základních školách a je určena přednostně žákům prvního stupně, kteří jsou přihlášení k pravidelné docházce. Navštěvování družiny je dobrovolné a jedná se o placenou službu.

Družina je součástí školského (výchovně-vzdělávacího) systému a zabezpečuje žákům náplň volného času v době před a mezi školním vyučováním, odpoledne před odchodem domů, či do jiných zájmových aktivit.

Dále také prohlubuje školní znalosti a nabízí zájmové činnosti, které pomáhají rozvíjet osobnost dětí a zdokonalovat tím jejich sociální dovednosti.

2.2 Funkce a cíle školní družiny

„Školní družina slouží výchově, vzdělávání a rekreaci žáků. Svou funkci naplňuje činnostmi odpočinkovými (klidové, rekreační a zájmové aktivity) a přípravou na vyučování. Mezi činnostmi nelze vést obsahově přesnou hranici.“²

Hájek (2011)³ ve výše uvedeném citátu říká, že školní družina naplňuje svou funkci činnostmi, mezi kterými nelze vést přesnou hranici. Přesto je ale možné třídit je do určitých skupin podle jejich smyslu a charakteru činností:

¹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, str. 9. ISBN 978-80-7367-900-2.

² HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, str. 16. ISBN 978-80-7367-900-2.

³ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-900-2.

- **Odpočinkové činnosti** mají za úkol odstranit únavu. Do režimu školní družiny se nejčastěji zařazují po obědě nebo časně ráno pro děti, které musí brzy vstávat. Děti mohou při této činnosti odpočívat na pohovce, číst knihy nebo hrát stolní či námětové hry. Jejich zařazení do denního režimu je velmi důležité, jejich náplň plní psychohygienické poslání.
- **Rekreační činnosti** slouží k regeneraci sil. Obsahují náročnější pohybové, turistické a sportovní prvky. Tato činnost by měla být realizována především venku. Činnosti mohou být jak organizované, tak spontánní a bývají rušnějšího rázu.
- **Zájmové činnosti** mohou sloužit k odpočinku, ale jejich úkolem je rozvíjet osobnost dítěte. Umožňuje dětem seberealizaci a poznávání vlastních dovedností. Zájmové činnosti mohou být skupinové, individuální, organizované nebo spontánní a přinášejí dětem radost a uspokojení.
- **Příprava na vyučování** může být ve školních družinách různá. Záleží na specifických výchovných podmínkách. Pro přípravu na vyučování hrají důležitou roli požadavky rodičů a učitelů, počet dětí v družině, prostory a materiální vybavení družiny, doba pobytu dítěte ve školní družině a individuální zvláštnosti dětí. Předpokladem pro úspěšnou přípravu na vyučování je dobrá spolupráce vychovatelky a vyučujících.

Domnívám se, že zájmové vzdělávání ve školní družině má obohacovat denní program dítěte (srov. Hájek 2011)⁴ a podporovat individuální rozvoj dítěte. Ideální je, když družina nabízí podnětné, zajímavé a obsahově bohaté činnosti, při kterých se dítě může přirozeně projevit, uplatňovat svoje zájmy, smysluplně se zaměstnat a také se bavit.

Z výše uvedeného je možné formulovat cíle školní družiny. Ty si formuluje každá škola podle svého školního vzdělávacího programu a ve vztahu ke školskému zákonu. Zároveň se do nich vždy otiskne osobnost vychovatelů a jejich pojetí výchovně vzdělávací činnosti ve školní družině. Mezi stěžejní považují například tyto:

- rozvíjet schopnost uvědomit si únavu a odpočívat
- rozvíjet u dětí pohybové schopnosti

⁴ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-900-2.

- rozvíjet v dětech tvořivost – např. podporovat ve spontánních tvůrčích aktivitách
- rozvíjet pracovní návyky a schopnost strukturovat si práci
- podporovat ve schopnosti organizovat si volný čas
- rozvíjet kritické myšlení a sebereflexi
- podporovat samostatnost, empatii a otevřenou komunikaci
- umožnit dětem uplatnit získané poznatky z výuky
- vést děti ke kladnému vztahu k přírodě a lidem ze svého okolí
- učit se toleranci, respektu, týmové práci a citlivosti vůči druhým
- podporovat pozitivní vztah ke školnímu prostředí.

2.3 Výtvarné činnosti ve školní družině

Podle Pavlíkové⁵ do výtvarné výchovy (v širším slova smyslu) patří nejen výtvarné projevy, ale také činnosti, ve kterých se uplatňuje estetický vztah – chvíle, kdy vnímáme, že je něco „krásné“. A to mohou být společné hry, různé typy vycházek, práce s literaturou, kulturní nebo sportovní akce a jiné. Důležité je, že „...všechny tyto činnosti přinášejí nové emocionální zážitky a snadno se tak stávají motivací pro výtvarnou činnost.“⁶

Výtvarné činnosti zlepšují jemnou motoriku a rozvíjejí všestranné dovednosti. Děti se mohou setkat s nejširší škálou materiálů, které rozvíjejí jejich smyslové vnímání. Experimentování a reflexe náhod během tvoření rozvíjí kritické myšlení a schopnost objevovat „nové“ výtvarné postupy.

Výtvarné činnosti a jejich reflexe umožňují dětem vyjádřit své zkušenosti a znalosti, ale také nálady, pocity, představy a myšlenky. Každá výtvarná práce je originál, proces tvorby je jedinečný a může vypovídat o aktuálním stavu dítěte nebo o jeho osobnosti. Výtvarné činnosti se také podílejí na rozvoji charakterových vlastností, jako je pečlivost a trpělivost, ale také spontánnost, schopnost experimentovat, posilují sebevědomí a zdravou sebekritiku, rozvíjejí estetické vnímání.

⁵ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-900-2.

⁶ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, str. 96. ISBN 978-80-7367-900-2.

Děti mohou pracovat individuálně nebo tvořit společný projekt. Při společné práci se učí spolu komunikovat, navazovat vztahy a mít zodpovědnost za sebe i za celý projekt. Během individuální práce se posilují schopnosti soustředění na sebe sama, autoregulace tvůrčího procesu a sebereflexe.

Také je třeba zmínit důležitost organizace výtvarných aktivit. Vychovatelé by měli mít předem rozmyšlené, jak by měla výtvarná činnost probíhat, jaký bude třeba materiál a kolik bude potřeba času na dokončení výtvarných prací. Z vlastní praxe doporučuji, aby si vychovatelé nejdříve výtvarnou činnost sami vyzkoušeli. Tím se připraví na případné problémy, které mohou nastat a mohou na ně předem připravit i děti.

Na začátku výtvarné činnosti je dobré, aby si vychovatelé společně s dětmi připravili materiál, pomůcky a prostor pro realizaci. Dále vychovatelé děti seznámí s námětem činnosti a vysvětlí jim postup. V závěrečné části se tvorba reflektuje a výtvarné práce, pokud je to možné, se vystaví.

Ve své práci při odpočinkové činnosti dávám prostor dětem k volnému kreslení a omalovánkám. Při rekreačních činnostech nejraději s dětmi tvoříme venku a pracujeme s přírodními materiály. Využíváme blízkosti lesa, kde s dětmi například kreslíme přírodu a sbíráme různé přírodniny.

Za důležitou složku přípravy vychovatelů na výtvarné činnosti považuji bezpečnost při práci, hygienu a úklid po skončení činnosti. S přípravou materiálů před zahájením výtvarné činnosti mohou pomáhat i samy děti. Učí se tím organizovat společný prostor a to, že se uplatní, jim dělá radost a zvyšuje sebevědomí. Vychovatelé se snaží vybírat takové pomůcky, které děti nemohou ohrozit na zdraví. Pokud se ve výtvarné činnosti používá nějaká potenciálně nebezpečná věc (rydla, nůžky, některá lepidla apod.), pak vychovatelé vedou děti k dodržování přesného postupu a k pravidlům zacházení s takovými věcmi, to by děti mělo uchránit od zbytečných zranění. Důležité je také děti vést ke správným hygienickým návykům, například mytí rukou je mnohdy důležité i v průběhu výtvarné činnosti. Osvědčilo se mi také to, že při každé činnosti děti měly pracovní oblečení.

2.4 Práce s textem a literaturou ve školní družině

K činnostem školní družiny patří také práce s knihou, poslech pohádek, příběhů a čtení časopisů. Tyto činnosti se doporučuje zařadit hned po obědě. Děti jsou klidné, mohou si odpočinout a pomůže to k navození dobré atmosféry ve skupině.

Práce s literaturou může mít řadu podob. Osvědčilo se mi zařadit po čtení pohádky nebo příběhu činnost, která na čtení a poslech přímo navazuje. Děti mohou například nakreslit, co je v příběhu zaujalo, nebo mohou pracovat na složitějším výtvarném úkolu – ilustrovat příběh. Ale v návaznosti na četbu je možné také hrát různé pohybové hry nebo příběh dramatizovat.

Příběhy mohou vychovatelé také pouštět na CD přehrávači, ale živý přednes vychovatelky/vychovatele je účinnější. Děti mají možnost sledovat například výraz v obličeji a tím je můžeme do příběhu více vtáhnout. Také se vychovatelé mohou během četby zastavit u slov, která jsou pro děti neznámá a mohou dětem vysvětlit jejich význam. Příběh mohou také předčítat samotné děti, které se potrénují v přednesu a lépe se budou vyrovnávat s trémou.

Dle mého názoru je také dobré v rámci školní družiny s dětmi navštěvovat knihovnu. Seznámit je s prostorem knihovny a informovat je o systému půjčování knih. Tím je motivovat ke čtení a samostatnému půjčování knih. Děti si také samy mohou vybrat knihu, se kterou by chtěly pracovat ve školní družině. Po každém příběhu si s dětmi vychovatel/ka může popovídat o ději, o tom, jak mu rozuměly. Je vhodné klást dětem otázky a tím je vést k aktivnějšímu vnímání. Děti tak mohou vyjádřit vlastní názor na příběh, na postavy nebo se vyjádřit k autorovi.

V odpočinkových činnostech mohou vychovatelé učit děti také různé básně, říkadla, rozpočítadla a hádanky. Pomáhají tak dětem rozvíjet slovní zásobu, procvičovat paměť, pracovat s dechem, rozvíjet cit pro různé formy jazyka (hovorový, spisovný, archaický apod.), rozvíjet smysl pro rytmus a zvukomalebnost, přispět ke správnému vyslovování náročnějších slov.

3 Artefiletika

3.1 Artefiletický přístup ve vzdělávání

„Název artefiletika je složen ze dvou částí. První část názvu odkazuje k umění (především výtvarnému) a také k arteterapii – z latinského ars, artis = umění. Druhá část pojmenování je inspirována myšlenkou pedagoga H. Broudyho (1976) o filetickém přístupu ve výchově, v němž intelektový rozvoj je úzce spjatý s rozvojem emočním a sociálním.“⁷

Artefiletika je pojetí vzdělávání, které se zakládá na zážitku z určité tvůrčí činnosti a jeho následné reflexi. Artefiletika byla Janem Slavíkem nejprve formulována pro oblast výtvarných činností, postupně se ale rozšířila i do jiných oblastí, kde se pracuje s tvořivostí. Dnes je možné artefileticky pracovat v literatuře, hudební výchově nebo dramatické výchově. Klíčové je, aby žáci pracovali v bezpečném prostředí, kde mohou sdílet svoje zkušenosti, představy, myšlenky, které získali mimo školu a ve škole během výuky, a tím se učit.

Slavík (2011)⁸ uvádí, že artefiletika je metodicky založena na využití dvou navzájem spjatých aktivit:

1. Expres – výrazového tvůrčího projevu
2. Reflexe – náhledu na to, co bylo zažito a vytvořeno.

Jak je psáno už výše, typickým prvkem pro artefiletiku je nejprve aktivní tvůrčí činnost žáka (expres) a po ní následující reflexe. Ta může mít podobu rozhovoru, nebo promluvy jednoho žáka k ostatním. Během reflexe je důležité, aby se žáci vzájemně poslouchali a věnovali si pozornost. Vychovatelé v družině tak musí tento reflektivní rozhovor dobře organizovat. Možnost mluvit před ostatními je vždy dobrovolná, nikdy děti nenutíme, aby mluvily. Vychovatelé se snaží vytvořit bezpečnou atmosféru, aby žáci byli vůbec ochotní sdílet svá témata. To znamená, že předem děti upozorní, kolik je na reflexi času, organizují průběh reflexe tak, aby se dostali ke slovu všichni, kdo mluvit chtějí. Zabraňují neslušnostem – skákání do řeči, posměchu, nadávání, nevěnování pozornosti apod.

⁷ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*. I. díl., 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011, str. 12. ISBN 978-80-7290-498-3.

⁸ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*. I. díl., 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7290-498-3.

Artefiletické pojetí tedy učí děti reflektovat svoje osobní témata, zkušenosti, zážitky, pocity, učí naslouchat druhým, trénovat empatii, respekt a toleranci. Učí je poznávat vztahy uvnitř skupiny, učí je otevřeně komunikovat, spolupracovat, ale být si také vědom svých potřeb a hranic. Smyslem artefiletiky je tedy snaha o podporu duševních sil dětí a předcházení psychickému nebo sociálnímu selhávání v pozdějším věku.

Slavíková⁹ říká, že hlavním záměrem artefiletiky je zprostředkovat dětem cestu ke světu kultury i přírody na základě jejich osobních výtvarných zážitků. Přičemž výtvarná aktivita má být symbolickým prostředníkem mezi vnitřním světem dítěte a světem lidské kultury nebo přírody.

Děti jsou tedy vedeny k tomu, aby hledaly a pojmenovávaly shody a rozdíly ve svých subjektivních zkušenostech mezi sebou, ale také porovnávaly (nehodnotily, spíše popisovaly) svoje zkušenosti s tím, jak funguje společnost.

Slavíková k tomu ještě říká: „*Hlavním cílem artefiletiky není samoučelná tvořivost, ale rozvoj mnohostranné schopnosti hledat a nacházet přiléhavé vyjadřovací formy k obsahům zkušenosti a v intimním vztahu k jazyku umění. Právě umění je pokladnicí různých způsobů expresivního vyjádření, která pomáhají lidem uvědomovat si i vyjadřovat složité a naléhavé stavy duše. Proto je umění hlavním zdrojem inspirace pro rozvoj i kultivaci dětské imaginace.*“¹⁰

Nejen výtvarné umění (literatura, drama, hudba apod.) je tedy v artefiletice chápáno jako prostředek pro vyjádření se a možnost porovnat svou výpověď s jinou výpovědí, která už je v oblasti umění nějak zakotvená (historicky, politicky, kulturně).

Proto je důležité zážitky dětí zasazovat do širšího sociálního a kulturního kontextu. Mohou tak lépe pochopit, v jakých souvislostech jejich zkušenosti vznikají. Právě kvůli tomu se v následujících kapitolách zabývám kulturním dědictvím Podkrkonoší. Ale také reflektuji svůj vlastní osobní vztah k tomuto místu a dělám to proto, že osobnost pedagoga, tedy to, co si myslí, jaké má zkušenosti, postoje apod., ovlivňuje způsob, jakým pracuje s žáky.

⁹ SLAVÍKOVÁ, Vladimíra. *Výtvarné čarování: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-016-1.

¹⁰ SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Sylva ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015, str. 193. ISBN 978-80-262-0876-1.

3.2 Osobnost pedagoga v artefiletice

Slavík¹¹ uvádí, že artefiletika u učitelů předpokládá především osobní zralost a moudrost. Dále ve své knize zmiňuje, že učitel musí mít kromě moudrosti, také hodně zkušeností s uvedeným typem práce. Znamená to, že pokud chci s dětmi výtvarně tvořit, tak sám/sama musím být výtvarně aktivní a o tuto činnost a její širší souvislosti se zajímat.

Vychovatelé, kteří chtějí pracovat artefileticky, musí mít vytrénovaný smysl pro sebereflexi a být citliví k osobní psychohygieně. Podstatné je vyzkoušení si artefiletických metod na sobě samém – v roli žáka. K tomu je nejlepší absolvovat některý z artefiletických sebezkušenostních kurzů.

Domnívám se, že vychovatelé, kteří chtějí pracovat artefileticky, by měli mít příslušné pedagogické vzdělání, vhodné je například se zaměřením na výtvarnou výchovu. Měli by mít kladný vztah k dětem, umění a k sobě samému. Měli by se na artefiletické hodiny těšit, mít z nich radost a měli by mít určitý nadhled. Také považuji za důležité, aby práci s dětmi dokázali kriticky reflektovat a vymyslet jiná řešení, pokud jsou ta použitá nefunkční. Vychovatelé artefiletici by měli umět naslouchat, ptát se a vysvětlovat.

3.3 Artefiletika ve školní družině

Během své práce ve školní družině, kdy jsem se s dětmi pokoušela realizovat výtvarné činnosti v artefiletickém pojetí, jsem získala spoustu poznatků. Nejdříve bych chtěla vyzdvihnout, že pracovat artefileticky ve školní družině je možné a vhodné, i když to má i svá úskalí.

Jako základní pojítko školní družiny a artefiletiky můžeme chápat výtvarnou činnost. Ve školní družině s výtvarnými aktivitami pracujeme pravidelně a záměrně. Dalším společným znakem je zacílení na sebepoznávání a rozvíjení osobností.

V artefiletice se používají některé metody, které využíváme i ve školní družině. Aktivity obvykle začínáme motivací, pro navození vstřícné atmosféry používáme ledolamky a společná práce dětí je ve družině běžnou součástí provozu. To, co se v družině tak často nevyskytuje, je reflexe proběhnutých aktivit. V kolektivu různě přicházejících a odcházejících dětí je velmi obtížné najít vhodný čas a tím pádem bezpečný prostor pro sdílení osobních zkušeností a zážitků.

¹¹ SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-437-3.

Jak pro artefiletiku, tak pro školní družinu je charakteristický volnější režim (to neznamená absenci pravidel) a uvolněná přátelská atmosféra. Volnějším režimem míním to, že děti mohou pracovat individuálněji na svých tématech, mohou se volněji pohybovat po místnosti, pracují napříč věkovými skupinami. Oproti výuce ve třídě je zde důležitá dobrovolnost.

Velkou výhodou pro artefiletickou práci ve družině je možnost přizpůsobit si režim dne. S dětmi můžeme postupně a návazně pracovat na určitém tématu den za dnem. To je obrovská výhoda oproti vyučovací hodině, kdy je dán rozvrh a v rozpracovaném tématu se může pokračovat v horším případě až za týden (platí spíše pro druhý stupeň ZŠ). Artefiletiku můžeme uplatnit ve školní družině i v hrách a činnostech venku. Děláme si tím větší prostor pro motivaci a reflektovat zážitky a postoje dětí i z těchto činností je velmi podnětné (můžeme reflektovat soutěživost, vytrvalost, vůli, smysl pro fair play apod.).

Za obrovské plus považuji to, že děti ve školní družině spolu tráví hodně času a mají tak větší a volnější prostor se poznat a navázat hezký vztah. To se pak pozitivně promítá do průběhu artefiletických aktivit a cílené reflektování vzájemných vztahů zase napomáhá atmosféře v družině.

Na závěr se ještě vrátím k již výše zmíněnému problému. Za největší úskalí považuji nepravidelnou docházku dětí. Děti ze školní družiny odcházejí každý den v jiný čas domů nebo na zájmové kroužky. Vzhledem k tomu je těžké pokračovat se stejnými dětmi i druhý den v započaté práci. Řešení jsem našla ve sledování pravidelností v docházce dětí. Když jsem poznala, ve které dny jaké děti odchází, dokázala jsem si vytvořit skupiny. Když jsem chtěla pracovat artefileticky, předem jsem si rozmyslela a naplánovala, v jaké dny a s jakými dětmi budu činnost dělat, abych s nimi mohla následující den činnost dokončit.

4 Podkrkonoší

4.1 Místo, kde žiji

Jestliže vychovatel/ka zamýšlí seznamovat žáky s místním kulturním dědictvím a reflektovat s nimi místo, kde žijí, měl/a by si v první řadě uvědomit svůj vlastní vztah k tomuto místu a kriticky reflektovat znalosti, které o něm má. Proto v této kapitole nejprve popíši, kde žiji a jaký k tomuto místu mám vztah. Odborný termín, který propojuje osobní zkušenost s místem, kde žiji a jeho širším socio-kulturním kontextem je místní kulturní dědictví. Pokusím se ho v následující podkapitole podrobně vysvětlit. Velmi stručně řečeno tento pojem označuje jevy, které v daném místě jsou významné a hodné zapamatování. Zajímalo mě nejen to, jaké jevy z Podkrkonoší přijdou vhodné k zapamatování odborníkům, ale hlavně dětem, se kterými tu žiji a pracuji v družině. Od těchto poznatků se pak odvíjí výtvarná řada z kapitoly 6.

Narodila jsem se a žiji ve vesnici Borovnice¹² v Podkrkonoší. Jméno obce pochází od velkého borového lesa, kterým byla celá krajina zalesněna. První zmínka o vesnici pochází z roku 1382. Obec se nachází v Podkrkonošské pahorkatině a pramení tu Borecký potok. Na polích se našlo velké množství granátů, zkamenělých přesliček a kapradin. V minulosti stávaly na návrší dva větrné mlýny. V současnosti se obec pokouší postavit repliku větrného mlýna, která má být dokončena do roku 2020. Ve vesnici se nachází barokní kostel sv. Víta z roku 1720. V obci nyní žije přibližně 400 obyvatel.



Obr. 1 – Obec Borovnice, archiv autorky 2018

¹² Obec Borovnice. *Obec Borovnice* [online]. Copyright © [cit. 19.01.2019]. Dostupné z: <http://www.borovnice.cz>

Podkrkonoší a vesnici, kde žiji, mám velmi ráda. Je tu hezká příroda s výhledem na Krkonoše. Od prosince roku 2018 tu také vychovávám svého prvního syna. Díky tomu dnes nejvíce oceňuji čerstvý vzduch, který tu je.

Když se svojí rodinou cestuji po České republice, tak si uvědomuji, jak je každý kraj něčím jiný. Vždy obdivuji strukturu kraje, architekturu a různé specifické rozdíly. Také lidé, kteří žijí v jiných částech republiky, jsou svými charakteristickými vlastnostmi výjimeční. A i když ráda cestuji, tak se vždy těším domů.

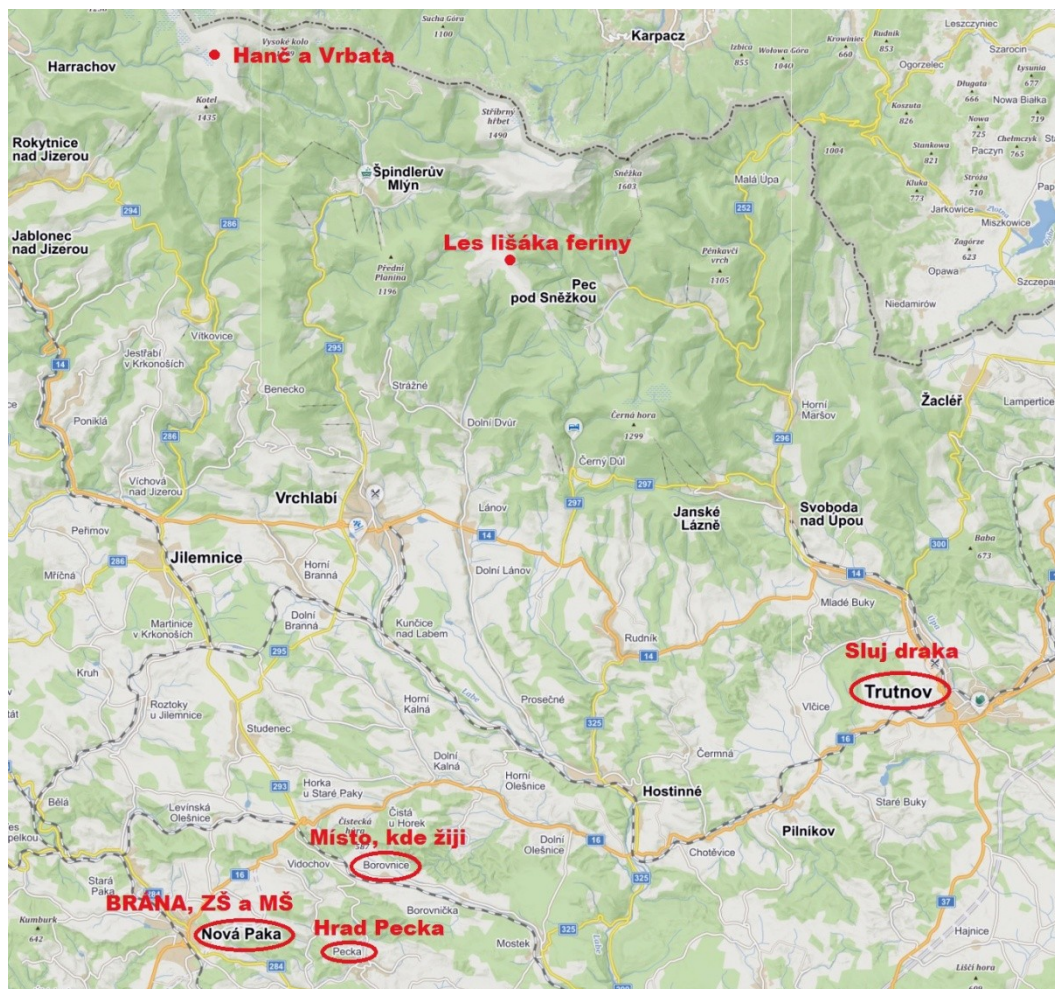
Ale co to vlastně znamená domů, domov? Pro mě je to místo, kde se cítím dobře a bezpečně, protože toto místo dobře znám. Mám tu své nejbližší a kamarády, mám tu své kořeny. Mezi sousedy máme dobré vztahy, to se například projevuje při organizaci různých kulturních akcích.

Od roku 2016 pracuji v základní a mateřské škole BRÁNA v Nové Pace, která je nedaleko od Borovnice. Škola se nachází v blízkosti lesa, který téměř denně s žáky navštěvujeme. Les je pro tento kraj charakteristický, zabírá velké plochy, které je obtížné projít za jeden den, rostou tu převážně jehličnaté stromy.

S dětmi ze školní družiny chodíme do města Nová Paka, kde nejčastěji docházíme do knihovny, do divadla a do bazénu. Často chodíme „po památkách“, které se v Pace nacházejí, a povídáme si o jejich historii, sdílíme příběhy, které se k nim váží a diskutujeme o jejich významnosti. Jednou měsíčně chodíme do domu seniorů, kde si se seniory povídáme (také zpíváme a čteme spolu nebo hrajeme hry). Jejich zkušenosti, vzpomínky, životní příběhy a znalosti kraje jsou fascinující. Propojují současnost a starou lidovou moudrost, znají příběhy, které se v tomto kraji předávají po generace.

Také dbáme na estetiku okolí školy. Sázíme stromy, keře a sbíráme odpadky. Je dobré, aby si děti uvědomily, že je to i jejich místo k životu a že i ony mají šanci ho ovlivnit a dát mu určitou podobu.

Domnívám se, že je důležité, aby lidé znali dobře místo, ve kterém žijí. Měli by znát jeho historii a také nejdůležitější kulturní památky. Je to jejich domov. Každý občan by měl znát alespoň základní kulturní dědictví svého města, vesnice, aby věděl, co a jak utváří jeho domov.



Obr. 2 – Mapa Podkrkonoší s vyznačenými místy z výtvarné řady (viz praktická část), zdroj mapy.cz

4.2 Kulturní dědictví

Protože budu ve své práci používat pojem kulturní dědictví, chtěla bych ho na tomto místě nejprve vysvětlit.

Odborná literatura tento pojem definuje například takto: „*Kulturní dědictví je definováno jako konfigurace kulturních prvků, tj. artefaktů, sociokulturních regulativů (zejména hodnot, norem a kulturních vzorců) a idejí, jež jsou jako trvalé kolektivní vlastnictví a všeobecně sdílený výsledek materiální a duchovní činnosti členů určité kultury předávány následujícím pokolením jako specifický typ dědictví.*“¹³

¹³ PATOČKA, Jiří a Eva HEŘMANOVÁ. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Praha: ASPI, 2008, str. 23. ISBN 978-80-7357-347-8.

UNESCO považuje za kulturní dědictví:

„památníky: architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy;

skupiny budov: skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodu své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy;

lokality: výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska.“¹⁴

Ministerstvo kultury definuje nemateriální kulturní dědictví takto: *„Nemateriálním kulturním dědictvím se rozumí zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, jakož i nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společenskými, skupinami a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého kulturního dědictví. Toto nemateriální kulturní dědictví, předávané z pokolení na pokolení, je společenskými a skupinami lidí neustále přetvářeno v závislosti na jejich prostředí, na jejich interakci s přírodou a na jejich historii, dává jim pocit identity a kontinuity, podporuje takto úctu ke kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti. Pro účely této Úmluvy se bere v úvahu pouze nemateriální kulturní dědictví slčitelné se stávajícími mezinárodními nástroji týkajícími se lidských práv, jakož i se zásadami vzájemné úcty mezi společenskými, skupinami i jednotlivci a trvale udržitelného rozvoje.“¹⁵* Tím se rozumí, že kulturní dědictví je vše, co člověk v minulosti vytvořil a mělo to vliv na rozvoj kultury, která tu zakořenila a je předávaná z generace na generaci.

¹⁴ UNESCO - Národní památkový ústav. NPÚ - Národní památkový ústav [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.01.2019]. Dostupné z: <http://previous.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/unesco/#textumluvy>.

¹⁵ Kulturní dědictví - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/kulturni-dedictvi-1121.html>.

4.3 Charakteristika Podkrkonoší

V této části textu se pokusím stručně popsat přírodní a kulturní dědictví Podkrkonoší.

Oblast Podkrkonoší se rozprostírá v podhůří Krkonoš na ploše cca 700 km² s nejvyšším vrcholem Zvičinou.¹⁶ Na začátku prvního tisíciletí pokrývala oblast hluboké lesy a první usedlíci se tu usídlili až s hospodářským vzestupem českých zemí ve 12. a 13. století. Oblast náleží do povodí Labe. Celý region patří k mírně teplé oblasti, je přechodem od teplého Polabí k chladné části oblasti Krkonoš.

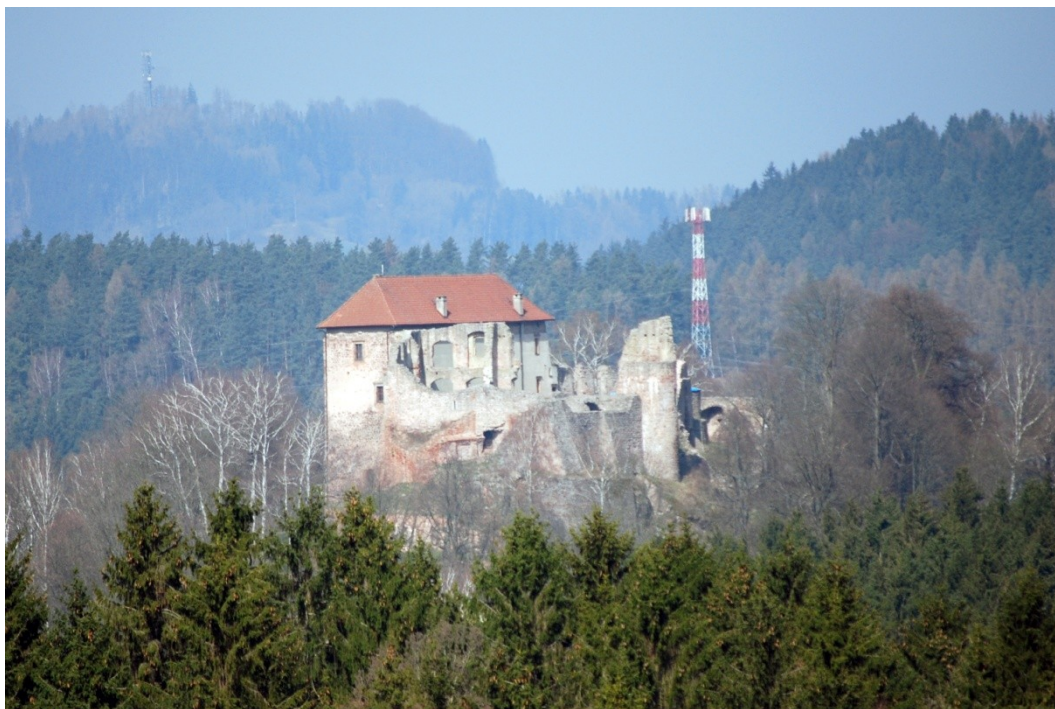
V Podkrkonoší najdeme také velké množství památných stromů. Jeden z nich je i v Borovnici. Jedná se o dub zimní, který je přibližně 200 let starý.



Obr. 3 – Památný strom v Borovnici, archiv autorky 2018

Přestože bylo Podkrkonoší osídleno relativně pozdě, jeho kulturní dědictví je bohaté. Najdeme tu velké množství hradů a jiných památek, které mapují různá muzea a galerie. Za zmínku stojí například hrad Pecka. Hrad se nachází nedaleko mého bydliště. Je jediným objektem tohoto typu v celém regionu, který má přístupný také interiér.

¹⁶ Turistická oblast Podkrkonoší - Podkrkonoší. *Turistická oblast Podkrkonoší - Podkrkonoší* [online]. Copyright © 2000 [cit. 22.02.2019]. Dostupné z: <http://www.podkrkonosi.eu>.



Obr. 4 – Hrad Pecka, archiv autorky 2019

Blízko Bílé Třemešné se nachází přehrada se specifickým názvem Les Království. Projekt mostní konstrukce hráze zpracoval architekt J. Valečka¹⁷ na počátku 20. století v romantizujícím novogotickém stylu. Přestože hráz na Labi má jedinečnou podobu a chrání před povodněmi, zaniklo kvůli ní Tešnovské údolí, vyhledávané chodci a romantiky na počátku 20. století. M. Leonier zhruba v letech 1910 k tomu napsal: „*Až labské údolí zmizí a jeho krásné útesy budou pohřbeny v hlubinách, celé úžlabí promění se ve velké jezero. Na jeho březích vyrostou nádherné villy a na hladině budou se kolébatí lodky. A přijedou sem krásné a dobrodružné ženy z velkých měst, aby znovu milovaly, opuštěné milenky budou na březích hlubokého jezera čekat, až kdosi zdola zakývá. Přijdou turisté, měšťáci a výkvět buržoasie, starci a nemocní lační horského vzduchu. Avšak vystěhují se ptáci, kteří milují ticho. Až se vrátíte sem po letech, již si nesednete na trosky vodního mlýna a nebudete myslet o Bohu – tvůrci, ale o lidech, o vědě a práci, která přetvořila svět.*“¹⁸

¹⁷ Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov. *Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov* [online]. Copyright © 2017 volis.cz [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://prehrada-les-kralovstvi.cz/>.

¹⁸ Tešnovské údolí - Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov. *Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov* [online]. Copyright © 2017 volis.cz [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://prehrada-les-kralovstvi.cz/tesnovske-udoli/>.



Obr. 5 – Hráz přehrady Les Království, archiv autorky 2019

Nedaleko hráze Les Království se nachází velmi známý Safari park ve Dvoře Králové nad Labem, který se proslavil mimo jiné programem na záchranu nosorožců. Josef Vágnér, bývalý ředitel parku se orientoval na africká zvířata, a proto založil safari. Součástí parku je také galerie obrazů pravěku od ilustrátora Zdeňka Buriana.

Průvodce Podkrkonoší¹⁹ uvádí, že Podkrkonoší vždy patřilo k nejvýznamnějším oblastem, kde se vyráběl textil. Dlouhou tradici tu totiž mělo plátenictví, už od 16. století. Výrobky jilemnických přadláků měly tak vysokou jakost, že téměř všechny putovaly do Nizozemska, kde se z nich vyráběly krajky a závoje. První přádelna lnu vznikla ve Dvoře Králové roku 1862 a začátkem 20. století tu byla založena první továrna na zpracování juty. Velký rozmach textilní výroby přišel po 2. světové válce, kde byly otevřeny závody Texlan Trutnov (tam se vyráběly ubrusy, utěrky a prostěradla), Tiba Dvůr Králové (zde vyráběli šátky a zaměřovali se na tisk na látky), Kolora Semily (zaměřovali se na sypkoviny a lůžkoviny) a Mileta Hořice (zde se vyráběly hlavně utěrky a kapesníky).

Za zmínku také stojí, že se v Podkrkonoší zachovalo svérázné nářečí. Jsou pro ně charakteristické tyto rysy:²⁰

¹⁹ NOVÁKOVÁ, Marcela a Zdeněk NOVÁK. *Podkrkonoší*. Praha: Olympia, 2005. Průvodce po České republice (Olympia). ISBN 80-7033-863-6.

²⁰ BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Podkrkonošský slovník*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0662-1.

1. výslovnost -er-, -el-, kde má obecná čeština jen pouhé -r-, -l- např.: „Honzo, to ti vyterhlo tern z nohy!“
2. koncovka -ej v 7. p. j. č. např.: „Pod lavicej leží tužka.“
3. koncovka -oj ve 3. a 6. p. j. č. např.: „Bratroj je 10 let.“
4. samohláska -u místo spisovné hlásky -v např.: „vyrouání“.

Nářečí se částečně dochovalo dodnes. Moje okolí, včetně mě, používá určité rysy např. -oj. Děti z naší školní družiny však už toto nářečí nepoužívají, znají ho pouze od svých prarodičů.

4.4 Podkrkonoší v umění

V následující podkapitole představím několik příkladů z umění, zaměřím se na vizuální a literární umění. A to proto, že výtvarná řada, kterou navrhuji pro práci v družině, navazuje a propojuje jak výtvarné, tak literární umění.

Podkrkonoší je rodištěm řady významných osobností. Mezi nejvýznamnější spisovatele píšící o Podkrkonoší nebo pocházející z Podkrkonoší patří například Karel Jaromír Erben, Jaroslav Havlíček, Karel Václav Rais, Eduard Štorch, Karel Zeman, Josef Štefan Kubín aj. Z oblasti Jičínska také nesmím opomenout Václava Čtvrtka, který psal pohádkové příběhy o Rumcajsovi.

Vyzdvihnout bych chtěla především Karla Jaromíra Erbena. Právě oblast Miletína, odkud pocházel, se stala inspirací pro balady v jeho sbírce *Kytice*. Erben ve svých básních psal o svém kraji jako o nemilosrdném, smutném a skličujícím. Jedním z pravděpodobných důvodů, proč takto vnímal Podkrkonoší, byla plicní choroba, se kterou se léčil u svých rodičů.

*„A byla cesta výšinou,
skalami, lesní pustinou,
a v rokytí a v úskalí
divoké feny štěkaly;
a kulich hlásal pověsti:
žetě na blízku neštěstí.“*

K. J. Erben, *Svatební košile*²¹

²¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*. Praha: Academia, 2008, str. 28. ISBN 978-80-200-1596-9.

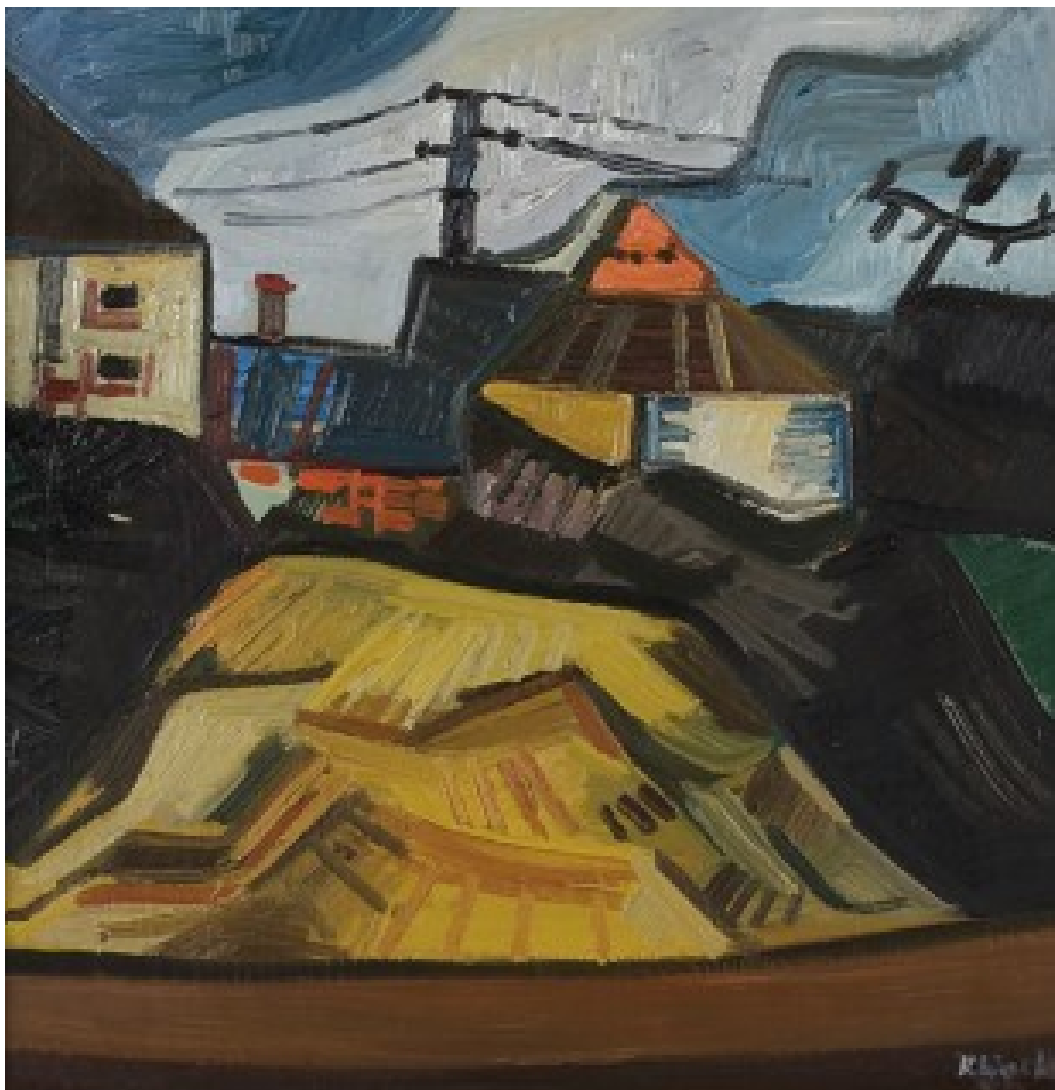
Ráda bych také poznamenala, že nedaleko Trutnova se nachází ves Hrádeček, kde Václav Havel (prezidentem ČSSR, ČSFR a prezidentem České republiky 1989–1992, 1993–2003) měl svoji pověstnou chalupu. Tam vznikla řada jeho her a připravovala se zde Charta 77.

Z výtvarných umělců bych ráda zmínila malíře Františka Kavána (1866–1941), který se narodil nedaleko Jilemnice a ve své tvorbě se věnoval také Podkrkonoší. A dále bych zde uvedla grafika a malíře Jaroslava Klápště (1923–1999), žáka Františka Tichého a Emila Fily.



Obr. 6 – František Kaván, Chalupy u Roudnice v Podkrkonoší, 1895, olej na plátně 102x132, zdroj Národní galerie v Praze²²

²² František Kaván – Wikipedie. *František Kaván – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Kav%C3%A1n.

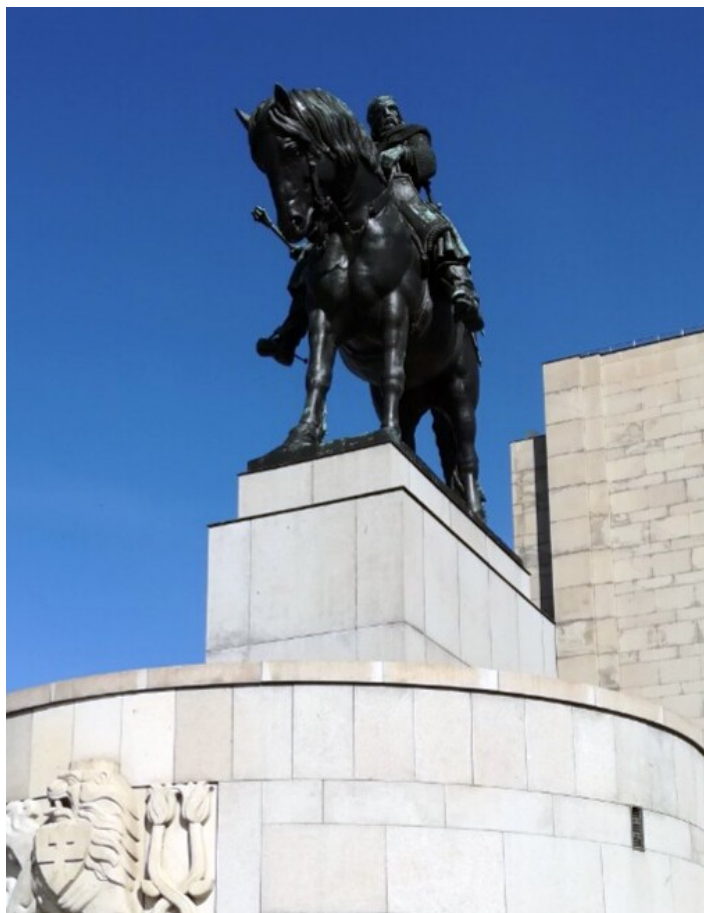


Obr. 7 – Jaroslav Klápště, Vesnice v Podkrkonoší, 1974, olej na plátně 48x47,5²³

V oblasti sochařství je třeba zmínit hospital Kuks, který zdobí sochařský komplex od barokního sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Nejvýznamnější je alegorický komplex Ctnostní a Neřestí, soubor dvaceti čtyř tesaných plastik, které mají připomínat rozpor mezi dobrem a zlem.

V souvislosti se sochařstvím stojí za zmínku také sochařsko-kamenická škola v Hořicích, která významně přispěla k rozvoji umění a místní kultury. V této škole se vyučili například Josef Fojtík, Bohumil Kafka, Otakar Kubín nebo Josef Wagner.

²³ Vesnice V podkrkonoší by Jaroslav Klápště on artnet. *Buy, Sell, and Research Contemporary Art Online: artnet* [online]. Copyright ©2018 Artnet Worldwide Corporation. All rights reserved. [cit. 17.02.2019]. Dostupné z: <http://www.artnet.com/artists/jaroslav-kl%C3%A1p%C5%A1t%C4%9B/vesnice-v-podkrkono%C5%A1%C3%AD-IaNMKMblqfCZxkvicP7yxw2>.



Obr. 8 – Bohumil Kafka, jezdecká socha Jana Žižky na Vítkově 1941, archiv autorky 2019

4.5 Čtyři příběhy

Do praktické části jsem si vybrala čtyři příběhy, které se odehrávají v oblasti Podkrkonoší, kde působím. Tyto příběhy jsem ztvárnila v artefietickém pojetí.

Výběr příběhů jsem konzultovala s učitelkou českého jazyka na naší ZŠ a s vedoucí práce, které mi daly cenné rady a připomínky k mému výběru.

V knihovně jsem našla velké množství příběhů o Krakonošovi, který je velice známý a je typickou postavou pro tento kraj. Do své práce jsem právě proto příběhy s ním nevolila. Cílem práce bylo děti seznámit s příběhy, které pro ně budou nové a poučné.

Příběhy jsem vybírala podle těchto kritérií:

1. co nejúžší vztah k Podkrkonoší
 - autor příběhu se v této lokalitě narodil a působil tam
 - autor příběhu píše o Podkrkonoší = o typickém místě/postavě/zvířeti/události (tyto se v různých příbězích od různých autorů opakují)

- autor příběhu píše o Podkrkonoší = o netypickém a jedinečném místě/postavě/zvířeti/události/ (v jiném příběhu u jiného autora se tyto nevyskytují)
- 2. příběh je obsahem a formou adekvátní věku a potřebám dětí ve školní družině
- 3. příběh je obsahem a formou adekvátní školnímu vzdělávacímu programu

4.5.1 Trutnovský drak

Publikace: Tajemný věků hlas: pověsti z východních Čech z roku 1976²⁴

Žánr: pověst

Autorka: Leontina Mašínová (* 16. 3. 1882 Plzeň, † 12. 2. 1975 Lázně Bělohrad)

„Autorka historických románů, poezie a prózy pro děti a mládež. Vystudovala učitelský ústav, působila jako učitelka na vesnických školách od r. 1923 v Lázních Bělohrad. Debutovala loutkovými hrami a básněmi, zejména s přírodní tematikou pro mladší děti. Její verše mají výchovnou pointu. Pro starší děti psala pohádky a pověsti podle historických pramenů. Pro své historické prózy čerpala náměty z náboženských dějin, hlavně z období reformace a Jednoty bratrské. Nejznámějším dílem je trilogie o Janu Ámosu Komenském Nesmrtelný poutník (Mladá léta Jana Ámose – 1957, Do labyrintu světa – 1958, Planoucí pochodeň – 1961).“²⁵

Při výběru této pověsti rozhodoval právě drak, který je v příběhu hlavním hrdinou. Drak je pro děti ze školní družiny atraktivní, vzhledem k nově vznikajícím animovaným pohádkám (např. Jak vycvičit draka). Dalším kritériem při výběru rozhodovalo město Trutnov. Pro děti není toto město tolik známé kvůli větší vzdálenosti od Nové Paky. Díky příběhu jsem děti mohla s tímto městem seznámit.

Stručný děj: Pověst pojednává o českém kmenu Charvátů, kteří se usadili u prvního přítoku Labe. Jejich starosta byl statný muž jménem Trut. Charváti si v této oblasti vykáceli stromy a místo nich vybudovali tvrz a ohrady pro dobytek. Jednoho dne Trut poslal dva siláky jménem Hlasoň a Svatoš do lesa, kde jejich lid kácel stromy. Měli za úkol na ně dohlédnout a pomoci jim. Při cestě do lesa slyšeli vraní krákov a křik ptactva. Bylo jasné, že se ptáci něčeho bojí. Siláci se šli podívat, čeho se tak ptáci bojí. Najednou uviděli

²⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Tajemný věků hlas: pověsti z východních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1976.

²⁵ DOLEJŠÍ, Pavel. *Školní slovník českých spisovatelů: 331 českých spisovatelů od počátků písemnictví do současnosti*. 6., aktualiz. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší, 2005, str. 163.–164. ISBN 80-86480-58-5.

saň. Lekli se a běželi zpátky do osady za Trutem, aby mohli povědět, co viděli. Trutovi začali líčit, že se na tom místě nemohou usadit, protože tu žije saň. Vyprávěli mu, jak je hrozná, jak velké má drápy a zuby. Přemlouvali ho, aby se vrátili, odkud přišli. Trut se ale nezaleknul. Nařídil všem silným chlapům, aby si vzali sekery, luky, oštěpy a kopí. Také rozkázal, aby vzali provaz a telátko jako návnadu. Potichu se siláci dostali na skálu a spustili telátko po provaze. Drak otvíral tlamu, ale sám se chytl na provaz. V tom na něj Trut skočil a zabil ho. Jeho lidé stáhli z draka kůži a tu pak vyvěsili v nové tvrzi na důkaz Trutova hrdinství. Tato nová tvrz dostala jméno Trutnov. Roku 1024 jeli Trutnované do Brna na slavnost. Český kníže Oldřich tam uváděl svého syna Břetislava za správce Moravy. Oldřichovi poddaní přinesli knížeti dary a Trutnovští mu darovali vycpaného draka. Brňané ho mají dodnes zavěšeného na řetězech ve své radnici, neříkají mu však „trutnovský“, nýbrž „brněnský“ drak. Jejich předkové se prý trutnovským odměnili zvonem.

Postavy: Trut, Svatoš, Hlason, lid kmenu Charvátů, drak, ptáci, telátko

Pověst o drakovi se stala námětem pro další programy. V roce 2015 byl vydán komiks – Drak nikdy nespí; Muzeum Podkrkonoší v Trutnově vytvořilo edukační program pro děti MŠ a žáky 1. - 4. ročníku ZŠ s názvem Kde se vzal Trutnovský drak. Dále manželský pár Petr a Denisa Špetlovi natočili krátkou pohádku o Trutnovském drakovi.²⁶

Zajímavostí této pověsti je, že je sepsáno více verzí. Například jednu z verzí nalezneme na internetových stránkách turistického informačního centra města Trutnov.²⁷ V této pověsti vystupuje rytíř Albrecht z Trautenbergu, který vede lidi, aby osídlili zdejší krajinu. Mezi nimi byli i dva zedniční tovaryši Mikuláš a Pavel. Tovaryši se vydali do lesa hledat skálu, ze které by šel lámat kámen na stavbu nových domů. Pavel s Mikulášem uslyšeli zvláštní nářek ptáků. Šli se podívat, co ptáky tak vystrašilo. Došli na strž, podívali se dolů do rokle a uviděli draka. Oba se lekli a utíkali to povědět panu Albrechtovi. Pan Albrecht poručil, aby jeho lidé z družiny zavěsili klec nad draka a pověsili tam jako návnadu jehňátko. Mříž spadla na draka a ten začal plivat oheň. Pan Albrecht poručil lidem, aby k němu hodili

²⁶ VIDEO: Pohádka O Trutnovském drakovi - Kultura - Zprávy - Trutnovinky. *Trutnovinky - regionální portál pro Trutnov a okolí - zpravodajství, práce, inzerce, kultura sport* [online]. Copyright © Copyright 2019 TN Média s. r. o. [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://trutnovinky.cz/zpravy/kultura/2017/prosinec/video-pohadka-o-trutnovskem-drakovi/>.

²⁷ Staré trutnovské pověsti. *Staré trutnovské pověsti*. [online]. Dostupné z: <https://www.ictrutnov.cz/index.php/cz/home/mesto-trutnov/stare-trutnovske-povesti>.

klády, klestí a zapálili jej. Okolí sluje se rozehnal dým a drak se tím udusil. Draka stáhli z kůže, vycpali ho a zavěsilo ho do kamenné věže. Město Trutnov, které později vystavěli, pojmenovali po příjmení pana Albrechta. V roce 1024 se konal zemský sněm v Brně, odvezli Trutnované draka do Brna jako dar knížeti Oldřichovi. Ten jim na oplátku dal velkou městskou pečeť se znakem, na němž bájný drak zaujímá ústřední místo. Drak dodnes visí v průchodu Staré radnice v Brně.

(Rozdíly v příběhu: Kmen Charvátů x lid; Trut x Albrecht Trautenberg; Telátko x jehně; Draka zabili x drak se udusil; Jméno města po Trutovi x jméno města po Trautenbergovi; Zvon x městská pečeť)

4.5.2 Tři divoké kočky a ferina lišák

Publikace: Dva tucty pohádek z Krkonoš a Podkrkonoší²⁸

Žánr: pohádka

Autorka: Svatava Pavlová

Tuto publikaci jsem našla v knihkupectví, když jsem hledala vhodný příběh pro zpracování. Zaujala mě ilustrace na titulní straně, která byla velmi pestrá. Bohužel jsem nenašla v publikaci ani v jiném zdroji žádné bližší informace o autorce. Nedokážu tedy posoudit, zda z Podkrkonoší pochází nebo jestli si jen tuto oblast oblíbila.

Tento příběh jsem zvolila kvůli postavě lišáka. Lišek je u nás v Podkrkonoší hojně. Děti mají možnost se s nimi ve volné přírodě setkat. Děti se na této pohádce mohou naučit, že když budou dělat něco se zlým úmyslem, tak se jim to může vrátit a jim samotným to může ublížit. Také se seznámí blíže s liškou a divokou kočkou. Děti se dozví, co jedí, kde se vyskytují a co je pro ně typické. Tyto poznatky mohou využít jak ve výuce, tak i v životě.

Stručný děj: Tři divoké kočky se rozhodly ulovit ferinu lišáka. S sebou si vzaly provaz a ostré nože. Když došly k lišákovu doupěti, začaly se dohadovat, která půjde první do brlohu vystrašit lišáka. Nakonec se dohodly, že půjde třetí kočka, která ho vyžene ven. Kočka vlezla do brlohu a viděla spícího lišáka. Hlasitě zamňoukala, lišák se probudil, lekl se a vyrazil ven zadním otvorem. Najednou spatřil kočky, jak čekají, až vyleze z brlohu. Lišák se rozeběhnul, chňapnul je a zabil. Když třetí kočka vylezla, aby se šla podívat, jak

²⁸ PAVLOVÁ, Svatava. *Dva tucty pohádek z Krkonoš a Podkrkonoší*. Ilustroval Václav Kotrch. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0283-2.

kočky přemohly lišáka, nestačila se divit. Rychle vzala nohy na ramena a utíkala pryč. Pošťolka, která to všechno viděla, vyprávěla všem ptáčkům, jak tři kočky divoké lovily ferinu lišáka a jak ho stejně neulovily.

Postavy: ferina lišák, tři divoké kočky, pošťolka

Zajímavostí příběhu je název ferina. Tento pojem není moc znám a je potřeba ho dětem vysvětlit. Etymologický slovník²⁹ uvádí význam feriny: šibal, taškář, čtverák, nebojácny, z latiny zvířecí, divoký. Původ i vývoj slova je nejasný.

Slovem ferina se zabýval už Karel Čapek v jednom ze svých sloupků Ze života slov, který vyšel v listopadu 1933 v Lidových novinách. Čapek napsal: „*Ferina připomíná latinské ferinus (zvířecí, šelmi); ferina a šelma je tedy totéž.*“³⁰ Pojem ferina se objevil také v publikaci z roku 1842 od Františka Matouše Klácela. Dílo neslo jméno Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově čili Kratičká historie zlopověstných kousků starého Reinecka. Lišák zde vystupuje jako chytré zvíře.

4.5.3 Hanč a Vrbata

Žánr: příběh

Bohumil Hanč (* 19. 11. 1886 Benecko † 24. 3. 1913 Labská bouda v Krkonoších) byl český sportovec, lyžař a běžec na lyžích. Tragicky zahynul během mezinárodního závodu v běhu na lyžích na 50 kilometrů na hřebenech Krkonoš společně se svým přítelem Václavem Vrbatou o Velikonocích roku 1913, když se náhle extrémně zhoršilo počasí.³¹

Václav Vrbata (* 11. 10. 1885 Kruh † 24. 3. 1913 Vrbatovo návrší v Krkonoších) byl přítel Bohumila Hanče. Znal se s ním ze Sokola a také z vojny – sloužili spolu v Sarajevu v císařské armádě a stali se blízkými přáteli.³²

²⁹ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 141. ISBN 978-80-7422-048-7.

³⁰ Ferina | Region. *Český rozhlas Region – Praha a střední Čechy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 23.02.2019]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/ferina-7287833>.

³¹ Bohumil Hanč – Wikipedie. *Bohumil Hanč – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Han%C4%8D.

³² Václav Vrbata – Wikipedie. *Václav Vrbata – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Vrbata.

Tento tragický příběh jsem si vybrala kvůli tomu, že se opravdu stal. Není to pohádka ani pověst, ale reálný příběh. Pro děti je důležité, aby znali příběh podle skutečné události, který není nikým vymyšlený. V dětech to probudí opravdové pocity z pravosti, dokážou se tak vcítit do situací, které osobnosti prožily. Příběh dvou nejlepších kamarádů se stal symbolem přátelství, obětavosti a hrdinství. Tyto vlastnosti by dětem měly být dobře známy, protože jsou důležitou složkou v životě.

Stručný děj: Dne 24. 3. 1913 se Bohumil Hanč účastnil padesátikilometrového mistrovského závodu v běhu na lyžích. Na tuto událost pozval i svého kamaráda Václava Vrbatu. To ráno bylo teplé počasí, tak závodníci vyrazili jen v košilích, bez čepic a rukavic. Zanedlouho se výrazně ochladilo a začal padat sníh. Pak přišla vichřice. Všichni závodníci závod vzdali, kromě Hanče. Hanč vůbec netušil, že jede na trati sám. Václav Vrbata mu jel na pomoc. Když ho potkal, obětavě mu dal košili a čepici, aby ho uchránil před mrazem. Hanč pokračoval k Labské boudě a Vrbata sjížděl k Mísečkám. Po chvíli se Vrbata plný obav o Hanče vrátil na hřeben a začal ho hledat, ale marně. Mezitím ho našel závodník Emerich Rath, který ho vyčerpaný odtáhnul poblíž Labské boudy. Dál už neměl sílu, tak vyrazil pro pomoc. S pomocí ho odtáhli do Labské boudy, ale už to bylo marné. Byl podchlazený a selhalo mu srdce. Ve stejné chvíli byl nalezen zmrzlý i Vrbata.

Příběh Hanče a Vrbaty se stal impulzem ke vzniku záchranných služeb a 12. května 1935 i jednotné organizace Horské služby v Krkonoších. A na památku Vrbatova obětavého činu je dnes 24. března slaven jako Den Horské služby. Tragickou událost také připomínají dva pomníky: Mohyla Hanče a Vrbaty – na Vrbatově návrší, kde byl nalezen umrzlý Václav Vrbata a Hančův pomník – mezi Vrbatovou a Labskou boudou, kde byl nalezen Rathem polomrtvý Hanč.³³

Tragický příběh byl inspirací mnoha umělcům. František Kožík napsal povídku Synové hor, kterou následovně režisér Čeněk Duba zfilmoval. Miroslav Rampa vydal roku 1963 publikaci Na hřebenech vichřice a roku 1993 Drama na Zlatém návrší.

³³ Václav Vrbata – Wikipedie. *Václav Vrbata – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Vrbata.

4.5.4 O nepoctivém pekaři

Publikace: Pohádky dědečka Aloise z Pecky³⁴

Žánr: pohádka

Autorka: Nad'a Hamanová

„Nad'a Hamanová se narodila v roce 1959. Povoláním je zdravotní sestra. Nejdříve pracovala v jeslích, později mnoho let jako sestřička na poliklinice. Má tři děti a tři vnoučátka. V současné době pracuje jako vedoucí Pečovatelské služby v městečku pod hradem Pecka, kde žil Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic.

Psaní je jeden z jejích velkých koníčků. Začala s psaním pohádek a povídek už před mnoha lety. Také velice ráda fotografuje a natáčí na kameru vše, co se týká historie městečka Pecky. V roce 2004 tak vznikl za pomoci jejích přátel dvouhodinový film "Pecka a její život". Je v něm zachycen hrad, celé městečko Pecka i jeho okolí a také výstava starých fotografií a historických dokumentů, kterou autorka uskutečnila pod stejným názvem.“³⁵

Při výběru výtvarných činností, které budu s dětmi dělat, byl jako první nápad model hradu Pecka, který mě už dlouho lákal. Hrad je blízko Nové Paky a je pro většinu dětí dobře znám. Každoročně na konci školního roku s dětmi hrad navštěvujeme. Výtvarná aktivita byla vymyšlená a zbývalo najít příběh, který bude pro děti poučný a bude se tam vyskytovat hrad Pecka. Při návštěvě cukrárny na Pecce jsem viděla u pultu publikaci Pohádky dědečka Aloise z Pecky. Knížka mě na první pohled oslovila. Titulní strana měla krásný obrázek a spisovatelkou je rodačka z Pecky. Po prolistování knihy jsem se dlouho rozhodovala, jaký příběh vyberu. Všechny pohádky jsou krásné a něčím zajímavé, neobyčejné. Nakonec vyhrál příběh O nepoctivém pekaři. Podstatou této pohádky je poctivost. Na této pohádce můžeme dětem ukázat, že být poctivý má smysl. Kdo je poctivý, tak si sám sebe může vážit, má svoji hodnotu. Toto je pro děti důležité k pochopení.

Stručný děj: Kniha pohádek začíná kapitolou, kde spisovatelka vysvětluje, že všechny pohádky v knize vypráví dědeček Alois svým vnoučkům – Honzíkovi a Kubíkovi. Kdysi

³⁴ HAMANOVÁ, Naděžda. *Pohádky dědečka Aloise z Pecky*. Ilustrovala Vladimíra Vopičková. Říčany u Prahy: Junior, 2018. ISBN 978-80-7267-649-1.

³⁵ Naděžda Hamanová životopis | Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 15.02.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/nadezda-hamanova-48499>.

dávno na Pecce bydlel pekař. Pekl výborné pečivo, na které chodili všichni z města. Ale pekař nebyl spokojený, protože pečivo mu nevynášelo tolik peněz, kolik si představoval. Vysnil si velký krásný dům na náměstí, na který neměl dostatek peněz. Přišel na to, že když začne šidit lidi a ze stejného množství těsta udělá menší bochníky chleba, bude jich mít více a tím utrží i větší množství peněz. Když se vydal na trh, nikdo netušil, že chleba váží méně. Na trh se také vydal dědeček Váňa, který pekařovi řekl, že jeho chleba neváží tolik, kolik by měl. Pekař se s dědečkem začal přít, že lidi nešidí. Slyšel to biřic, který dovedl pekaře a dědečka před pana Kryštofa Haranta, aby je rozsoudil. Když je vyslechl, nechal pan Harant chleba zvážit, aby zjistil pravdu. Rozzlobil se na pekaře, že je nepoctivý. Za jeho nepoctivost ho dovedli na náměstí, dali ho do koše a ten koš s ním smáčeli v kašně. Všichni lidé, kteří chodili okolo, na něj vykřikovali, že už si u něj nikdy chleba nekoupí.

Postavy: pekař, dědeček Váňa, biřic, pan Kryštof Harant, Honzík

Hrad pořádá každý rok spoustu kulturních akcí. Na začátku sezony hradu se koná historický průvod s příjezdem pana Kryštofa Haranta. Na hradu následuje poté šermířské vystoupení a jarmark. Také se tam konají Harantovské slavnosti historického zpěvu. Ty vznikly se záměrem obnovit muzikantské tradice, které založil Kryštof Harant z Polžic a Bezručic. Konají se každý druhý rok od roku 1993, vždy od pátku do neděle a nejbližší datu 21. června, což byl den Harantovy popravy na Staroměstském náměstí. Slavnosti jsou zakončené slavnostní mší.

II. Praktická část

5 BRÁNA, ZŠ a MŠ

V praktické části jsou zpracovány čtyři příběhy z Podkrkonoší do návrhu výtvarné metodické řady v artefietickém pojetí. Tato řada byla otestována na škole BRÁNA, ZŠ a MŠ s devíti žáky prvního stupně. Nejprve bych vám chtěla Základní školu a Školní družinu představit.

Škola sídlí ve městě Nová Paka. Zřizovatelem je Sbor Jednoty bratrské v Nové Pace. Mateřská škola i základní škola byla zapsána do rejstříku škol od 1. 9. 2008. Škola i školka jsou založeny na principech křesťanství, které se projevují především osobním přístupem pracovníků. Škola je otevřena pro všechny děti. Škola klade důraz na pravidelnou a aktivní spolupráci rodič-žák-učitel. Hlavní předností je individuální přístup ke každému dítěti. Maximální počet žáků ve třídě je 15, tím se stává školou rodinného typu. V současnosti školu navštěvuje 64 žáků.

Součástí školy je školní družina. Družinu navštěvuje 28 dětí, které jsou rozděleny do dvou oddělení. V každém oddělení je paní vychovatelka, která má po ruce asistenta pedagoga. Činnost školní družiny probíhá v samostatné třídě, kde děti naleznou to nejpestřejší vybavení. Blízko budovy se nachází les, kde s dětmi trávíme nejvíce času.

Testovanou výtvarnou řadu jsem zpracovávala s dětmi, které chodí do školní družiny nejčastěji. Tím jsem se stejnými dětmi mohla pracovat i následující den.

6 Výtvarná řada

Roesolová (1997) výtvarnou řadu definuje takto: „Výtvarné řady jsou poměrně krátké a srozumitelné útvary, které rozvíjejí kterýkoliv námět, úsek učební látky nebo výchovný problém. Jedna úloha výtvarné řady logicky navazuje na druhou a společně tvoří koncepčně promyšlenou linii kroků. Volné a hravé výtvarné řady pomáhají rozvíjet především smyslové prožitky, emoce, či zajímavý obsah.“³⁶

6.1 Trutnovský drak

Počet dětí: 8

Věková kategorie: 2. – 3. třída

Časová dotace: 9–10 hodin

Příběh:

Český kmen Charvátů se usadil v horním poříčí Jizery, Cidliny, Labe a jeho prvního většího přítoku Úpy, zabral nejprve končiny vlídnější, kde byl dostatek orné půdy. Do drsnějších krajů při horách se nikomu nechtělo. Nikomu? Ó přece byli někteří stateční starostové rodů, které právě lákaly neznámé pohraniční oblasti, aby se v nich se všemi svými usadili. Také tam vymýtili pralesy a začali na panenské půdě hospodařit.

Jednoho dne se zastavil v širokém údolí řeky Úpy statný Trut, Charvát. Přivedl svou rodinu i čeleď a všem oznámil své rozhodnutí, že na pravém břehu řeky zbuduje tvrz s ohradami pro dobytek. Vyzval je, aby se chutě dali do práce na stavbě sídliště, kde jim bohdá všem bude bezpečno a dobře. Vybrali tedy moudře místo, kam by voda nedosáhla ani za jarních povodní, kdy na Krkonoších pouští sněh. Vysekali mlázi a stromy, vyhlédli v okolí nejvhodnější stromy na klády, a než je osekali a připravili na stavbu, svezli do základů hrubé kamení. Balvanů a kmenů bylo všude dost, šlo jen o to, aby pracovníci pamatovali, že přijde podzim, budou krátké dny i plískanice, a do té doby, aby měli dílo zhruba skončeno.

Trut měl mezi svými příbuznými dva muže siláky, s nimiž podnikl už ne jeden zápas s dravou zvěří a kteří se vždy osvědčili jako věrní přátelé. Věděl, že i teď se na ně může plně spolehnout, a svěřoval jim nejvýznamnější práce. Hlason a Svatoš opravdu si uměli

³⁶ ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8.

na všechno pořádně vykasat rukávy, znali práce řídit a sami také neváhali přiložit ruce k dílu.

Jednoho dne se vydali do lesa, aby dohlédli na ty, kdo káceli duby, a pomohli jim. Cestu znali. Záhy se ozvaly rány seker a řídily jejich kroky. Současně však k jejich sluchu nesly ještě jiné zvuky: vraní krákot a pronikavý křik sojek i strak a drobnějšího ptactva; bylo znát, že je všechny něco podráždilo, že dorážejí na něco ukrytého v hluboké skalní rozsedlině.

„Je tam bezpochyby výr,“ usoudil Svatoš.

„Přesvědčme se,“ navrhl Hlasoň a již stoupal po balvanech k vrcholu skály. Svatoš ho následoval, ač se v duchu mrzel, že se tak zdržují pro hloupého výra. Už jsou oba nahoře a naklánějí se nad propast, ale v tu chvíli jsou zase na nohou a sestupují, jak nejrychleji mohou, nedbají ani nebezpečí, že se jim noha smekne a mohou utrpět úraz, že se třeba zřítí se skály. A v běhu neustali ani dole na rovině. Udýchání, vystrašení přiběhli k Trutovi a volali: „Starosto, na tomto místě se nemůžeme usadit, žije tu saň.“ „Co že tu žije?“ nevěřil sluchu Trut.

„Vždyť pravíme: saň. Viděli jsme ji. Má strašnou tlamu plnou dlouhých zubů, koulí ohnivýma očima a může létat, má křídla jako ohromný netopýr,“ vylíčil Hlasoň.

„A jaké má drápy, Trute, ta do nich někoho dostat, podrží si ho a těmi zubisky ho spořádá ve chvílce,“ dodával Svatoš. A hned začal Truta přemlouvat, ať všeho nechá a vydá se zpátky, odkud přišli.

Trut sice svým přátelům uvěřil, že draka viděli a že je hrozný, ale místo aby dal povel k návratu, rozkázal něco jiného: aby všichni, kdo unesou zbraň v ruce, se chopili luků, kopí, oštěpů a seker a vydali se s ním do lesa. I provazy museli vzít a štíty, i telátko jako návnadu, aby obludu vylákali z doupěte.

Konečně se potichu dostali na skálu a hledí dolů, ale drak nikde. Je bez pochyby v jeskyni pod skalou. I spustili opatrně kličku z tlustého provazu a potom svázané telátko. Bučelo, chuděrka, v smrtelných úzkostech a drak již otvíral tlamu, aby je chňapl, ale nedostal je, naopak sám se chytil. Dalo to nějakou námahu, než zvíře dostali nahoru! Mrtvo ovšem nebylo, a budilo to takovou hrůzu, že lidé stáli jako uhranutí a zbraně se jim v ruce třásly.

Jediný Trut neztratil hlavu. Směle se pustil s drakem do boje a nedbal, že ohavné zvíře by mohlo zasáhnout šupinatým ohonem.

Když draka zabil, jeho lidé stáhli dračí kůži, maso zakopali na místě a s jásotem se brali domů. Kůži vycpali, usušili a v nově postavené tvrzi zavěsili na připomínku Trutova hrdinství. Nová tvrz po něm dostala jméno Trutnov. A když vzrostla po staletích v město, ocitla se v jeho znaku saň i létající pták nad ní. Její kůže však v Trutnově nezůstala.

Prvního máje roku 1024 jeli Trutnované do Brna na slavnost. Český kníže Oldřich tam uváděl svého syna Břetislava za správce Moravy. Oldřichovi poddaní přinesli knížeti dary a Trutnovští dali, čeho si vždy velmi vážili: vycpaného draka. Brňané jej mají dosud zavěšeného na řetězech ve své radnici, neříkají mu však „trutnovský“, nýbrž „brněnský“ drak. Jejich předkové se prý trutnovským odměnili za ten dar věnováním zvonu.³⁷

Průběh výuky:

Tato výuka se skládá se ze dvou částí. První část by měla v ideálním případě probíhat v přírodě na kopci s pěkným výhledem. Druhá část bude probíhat standardně ve třídě, která je přizpůsobena na výtvarné činnosti.

První část výuky

- vyučující děti vyzve, aby si vzaly kreslicí potřeby, a přesune se s nimi na kopec
- děti si najdou pohodlné místo v trávě a poslouchají zvuky z okolí (ptáci, šustivá tráva, hluk z aut apod.)
- vyučující dětem přečte příběh o drakovi
- po přečtení pověsti se vyučující děti ptá na otázky (jak se jim drak líbil, jestli o pověsti někdy slyšeli, jaké jiné příběhy s drakem znají apod.)
- vyučující děti vyzve, ať zavřou oči a představí si, jak mohl vypadat drak z pověsti
- děti si najdou klidné místo na samostatné kreslení, obdrží čtvrtku a kreslí draka z pověsti (pokoušejí se zachytit různé detaily draka např. šupiny, zuby, drápy...)
- po kreslení se děti sejdou v kruhu a vzájemně si představí svoje draky a popisují je: zvláštnosti draka, počet hlav, povaha apod.
- vyučující na závěr dětem vypráví, kde se pojem drak poprvé vyskytl a co znamená v určitých zemích (Japonsko, Řecko, Egypt)

³⁷ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Tajemný věků hlas: pověsti z východních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1976, str. 10.–13.

- po aktivitě s dětmi, vyučující s pomocí dětí vyfotografuje výhled z kopce a následně naskenuje obrázky draků, které ořízne a v programu Photoshop je vloží do krajiny, kterou vyfotil s dětmi

Pomůcky: pastelky, fixy, pastely, fotoaparát, skener, PC, program Photoshop, čtvrtka A4

Časová dotace: 3–4 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti rozvíjejí kreslířské dovednosti – pomocí linií a tvarů kreslí draka
 - děti porovnávají vizuální zkušenosti získané z filmů a vlastní představy o dracích
2. Uplatňování subjektivity
 - děti formulují svůj vztah k drakovi
3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti se pokoušejí formulovat, jaké dojmy v nich zanechala pověst

Reflexivní otázky:

Jak se vám pracovalo? Proč jste nakreslili tento typ draka? Proč má takový počet hlav?
Co byste na svém výkresu mohli zlepšit? Máte nějakého draka v podobě hračky doma?
Viděli jste někdy pohádku o drakovi? Byl hodný nebo zlý?



Obr. 9 – Kresby dětí vložené do reálného prostředí

Druhá část výuky

Probíhá standardně ve škole. Kvůli náročnosti na místo a práci s temperami tuto aktivitu doporučuji dělat v místnosti, která je přizpůsobena k výtvarným aktivitám. Smyslem této aktivity je prostorové vnímání a zdokonalování technických dovedností (stříhání, lepení a práce štětcem).

- vyučující děti seznámí s postupem výroby draka z pověsti z předešlého dne
- děti mohou říkat své nápady na vylepšení draka (počet hlav, různé tvary zubů apod.)
- postup:
 - 1) děti natrou zelenou temperou všechny krabice, které se nechají dobře zaschnout;
 - 2) tři malé krabice budou představovat hlavy draka, které ve $\frac{3}{4}$ rozříznou, aby vznikla tlama draka; také se mohou použít špejle, které se dají dovnitř svísele, aby byla tlama pootevřená;
 - 3) do tvaru trojúhelníku se nastříhají zelené krepáky, které se tekutým lepidlem nalepí na krabice, tím vzniknou šupiny draka;
 - 4) na oči se použijí plata od vajíček – dva otvory na vajíčko se slepí tavnou pistolí k sobě, natrou se bílou temperovou barvou a doprostřed se nakreslí černou temperou velká tečka;
 - 5) z červeného tvrdého papíru se vystříhnou jazyky a nalepí se do hlav draka, bílá čtvrtka se použije na zuby, které se vystříhají a nalepí do tlamy;
 - 6) z kartonu se vyříznou dvě křídla a ocas, které se natrou zelenou temperovou barvou a nalepí se z jedné vnější strany šupinami;
 - 7) do horní části velké krabice, která představuje tělo, se udělají tři otvory a zasunou se do nich křídla a ocas;
 - 8) krky drakovi se vyrobí z dlouhého pásu krepového papíru, který se zatočí a přilepí k tělu a hlavě;
 - 9) z drátu se vymodelují nohy a přidělají se do spodu krabice

Pomůcky: 1 velká krabice, 3 malé krabice, různé odstíny zeleného krepového papíru, tekuté lepidlo, plata od vajíček, bílá, černá a zelená temperová barva, provázek, červený tvrdý papír A3, bílá čtvrtka, nůžky, štětec, nádoba na vodu, podložka, karton, špejle, tavná pistole, tyčinky do tavné pistole, měkký zelený drát, nůžky

Časová dotace: 5–6 hodin

Reflexivní otázky:

Jak se vám pracovalo v kolektivu? Co byste na společné práci změnili?



Obr. 10 – Trutnovský drak – společná práce dětí, archiv autorky 2018

Kulturní poznatky a souvislosti:

Seznamte děti s historií draka a vysvětlete jeho význam v určitých zemích (např.: Japonsko, Egypt, Řecko).

Postřehy z praxe

Po přečtení příběhu děti mezi sebou začaly diskutovat o existenci draků. A: „Draci existují, objevují se v pohádkách“. D: „Neexistují, nikdy jsem žádného v zoologické zahradě neviděl.“ U kreslení draka jsem se ptala dětí, proč má jejich drak tolik hlav. Š: „Můj má tři hlavy, protože jednou hlavou jí, druhou se myje a třetí to všechno hlídá a sleduje.“ B: „Já mám draka s jednou hlavou, protože je hodný, jako v pohádce a má rád zpěv.“ Děti začaly také jmenovat různé pohádky, kde se drak objevuje. Spolu jsme si povídali o tom, jaké měl drak v pohádkách vlastnosti. Větší část dětí považovala draka za zápornou pohádkovou bytost, která má nejraději k obědu princezny.

6.2 Tři divoké kočky a ferina lišák

Počet dětí: 8

Věková kategorie: 1. – 2. třída

Časová dotace: 3 hodiny

Příběh:

Dvě divoké kočky se rozhodly, že společně podniknou důležitý a významný lov. Chtěly ulovit ferinu lišáka z brlohu na jižní stráni Liščí hory. Jdou jehličnatým lesem, táhnou za sebou dlouhý provaz, a protože jejich kočičí drápy jsou na takovou kořist přece jen krátké a slabé, svírají v tlapách dva ostré nože. Najednou je napadlo, že by s sebou mohly vzít ještě přítelkyni. Zaběhly tedy k její noře a zavolali na ni:

„Půjdeš s námi lovit lišáka?“

„Půjdu,“ odpověděla, „jen nevím, kde lišák bydlí.“

„Bydlí za tímhle prudkým kopcem na Liščí hoře a je to ten nejtlustší lišák, jakého jsme kdy viděly.“

„Dobrá pojdme,“ rozhodla bez váhání třetí kočka divoká a zvažovala, kolik masa na ni z lišáka zbude. A tak pokračovaly v cestě všechny tři. Liščí stopy je zavedly přímo k lišákovu doupěti.

„Lišák je určitě uvnitř,“ tvrdila první kočka divoká, právě ta, která si myslela, že je z nich nejchytřejší. Potom se začaly dohadovat:

„Dejme se do práce! Mouratá, vlez do brlohu!“

„První vlez do brlohu lišáka feriny ty!“

„Ne, hybaj tam ty!“

„Ani mě nenapadne. Vlezu do něho až po tobě!“

Nakonec se první dvě pustily do třetí:

„Vlez do doupěte ty, postraš lišáka, vyžeň ho ven! My ho čapneme, svážeme motouzem, zařízneme a potom se o něj spravedlivě rozdělíme. O kožich i o maso. V zimě nás jeho kůže ochrání před prochladnutím.“ Vlastně je to nejméně práce, pomyslela si třetí kočka divoká a důvěřivě přikývla. Vchod do doupěte byl široký, ale náhle se chodba začala všelijak

klikatit a teprve na samém konci uviděla kočka divoká spícího lišáka, stočeného do klubička. Hlasitě zamňoukala. Lišák ferina se probudil, rádně se vylekal a vyrazil bleskurychle náhradním otvorem ven. Opatrně a důkladně se rozhlédl kolem dokola, a tu spatřil před vchodem do svého doupěte dvě nabubřelé kočičí hlavy. Skok! Chňapl po druhé – další kočka divoká se nedobrovolně rozloučila se svým životem. Třetí zatím čeká v doupěti, ale zbytečně. Nikoho neslyší, nic se nehýbe.

„Vylezu ven,“ rozhodla se konečně třetí kočka divoká, „abych zjistila, jak družky přemohly, svázaly a ubily lišáka.“

Místo poraženého lišáka spatřila bývalého odsouzence na smrt coby vítěze, jak hoduje nad těly pronásledovatelek. Na nic nečekala a pelášila zpátky z Liščí hory do své nory. Teprve tam přemýšlela, uvažovala a marně si lámala hlavu, kde její družky udělaly chybu. Vždyť ony přece byly tři a lišák pouze jeden, jediný.

Poštolka – všudybylka, již ji si kočky divoké celou dobu ani nepovšimly, svolala svým „gríííí, gríííí,“ a „kli, kli,“ veškeré ptáky z lesa a vyprávěla jim, jak tři domýšlivé kočky divoké lovily ferinu lišáka a jak ho stejně neulovily.³⁸

Průběh výuky:

Tato výuka má dvě části, první část by měla v ideálním případě proběhnout v lese. Pokud s dětmi není možné do lesa vyrazit (např. kvůli počasí nebo není les v dostupné vzdálenosti od školy), pak je třeba dětem les přiblížit jiným způsobem (projekce obrázků, nebo si na les zahrát – instalace nábytku ve třídě a výzva k pohybu po třídě, jako by to byl les apod.). Druhá část výuky pak probíhá standardně ve škole.

První část výuky

- přesun s dětmi do lesa
- děti si najdou pohodlné místo na sezení (na pařezy, do trávy, ale tak, aby děti byly na doslech, ideálně do kruhu), chvíli jen pozorují a poslouchají les
- vyučující dětem představí plyšovou lišku – průvodkyni aktivitou
- děti si hračku prohlížejí a podávají, popisují, jak vypadá, mohou jí dát jméno a vymyslet, jaké bude mít vlastnosti

³⁸ PAVLOVÁ, Svatava. *Dva tucty pohádek z Krkonoš a Podkrkonoší*. Ilustroval Václav Kotrch. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2000, str. 6.–9. ISBN 80-242-0283-2.

- vyučující se děti ptá, jestli někdy viděly pravou lišku; ptá se, jak se taková liška chová, čím se živí, kde žije (vyučující podporuje dialog s dětmi vytištěnými obrázky lišky, nebo kapitolou z encyklopedie zvířat)
- děti jsou vyzvány, aby pro plyšovou lišku našly v lese místa, kde by mohla spát, lovit, ukrývat se, číhat apod. a postupně na ta místa lišku umisťují a kompozici s liškou pozorují (vyučující může spolu s dětmi lišku na vybraném místě vyfotit)
- děti se opět usadí v lese do kruhu a vyučující se ptá, jaké znají příběhy, pověsti nebo pohádky o liškách (jak se lišky v příbězích chovají, jaké jsou jim připisovány vlastnosti apod.)
- vyučující dětem přečte příběh o lišce a divokých kočkách (viz výše)
- po vyslechnutí příběhu si děti najdou klidné místo pro samostatné kreslení; vyučující zadá úkol: „Vyber si část příběhu, která tě zaujala, a nakresli ji. Pokus se zachytit charakteristické vlastnosti lišky, divokých koček a lesa (např. srst, barva srsti, odstíny zelené v lese, pohyb zvířat...).“
- po kreslení se opět děti sejdou v kruhu a vzájemně si představí svoje kresby: popisují a vypráví, jaká část příběhu je zaujala a proč, jaké v nich vyvolala vzpomínky, asociace, emoce, jakými prostředky příběh zachytily (výtvarný materiál, kompozice)

Pomůcky: plyšová liška, ilustrační obrázky lišky a jejího života nebo encyklopedie zvířat, fotoaparát, stativ, podložky na kreslení, čtvrtky A4, pastelky, fixy, pastely

Časová dotace: 1,5–2 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti pozorují les a naslouchají jeho zvukům
 - děti pojmenovávají a porovnávají charakteristické znaky lišky a divoké kočky (barva srsti, tvar těla, hlavy, ocasu)
 - děti porovnávají vizuální zkušenosti získané z knih, filmů a vlastní představy o lišce a divokých kočkách
 - děti rozvíjejí kreslířské schopnosti – linie, tvary, objemy, světlostní a barevné kvality lesa a postav z příběhu
2. Uplatňování subjektivity
 - děti formulují svůj vztah a postoje k lesu, k lišce, k divoké kočce

- děti pojmenují emoce, které v nich vyvolala plyšová liška, povídka, vlastní kresba a kresby spolužáků, výlet do lesa
3. Ověřování komunikačních účinků
- děti se pokusí formulovat, čím na ně povídka zapůsobila, svoje postoje porovnávají
 - děti se pokusí vysvětlit důvody pro výběr konkrétní části povídky a výběr výtvarných prostředků. (Příklad: „Zaujala mě část, kdy lišák číhá z nory ven na divokou kočku, proto jsem použila černou barvu. To je tma v noře, ve které je lišák a dívá se do světla venku, tak ten otvor z nory jsem nechala jen bílý.“)

Reflektivní otázky:

Čím vás příběh zaujal? Jak se v tom příběhu k sobě zvířata chovala a proč? Vycházel ten příběh ze skutečného chování lišek a divokých koček, nebo byl smyšlený? Jak se vám povedla ilustrace? Co byste na své ilustraci vylepšili? Byli jste potěšeni z výtvarné činnosti v přírodě?



Obr. 11 – Kresby dětí k příběhu Tři divoké kočky a ferina lišák, archiv autorky 2018

Druhá část výuky

Následující aktivita ve škole navazuje na příběh jen velmi volně. Spojovacím článkem příběhu a tvorby je hlavní postava příběhu – lišák. Smyslem této aktivity je zdokonalování technických výtvarných dovedností (stříhání, ohýbání a lepení).

- vyučující seznámí děti s principy koláže (spojování různých částí do nového celku); představí dětem příklady koláží z umění a vizuální kultury
- vyučující dětem rozdá oranžový, zelený, bílý a černý papír
- vyučující dětem ukazuje postup skládání lišky (postup mohou děti dostat také vytištěný na lavici)
- vystřihování a skládání:
 - 1) oranžový papír – vystřihněte si velký trojúhelník, který bude představovat hlavu, trojúhelník přeložte, na obou stranách, tak vzniknou uši, vystřihněte tělo, nohy a ocas (tvar těla, délka nohou je na vás);
 - 2) bílý papír – vystřihněte bílé znaky na těle lišky (tváře, náprsenka, špička ocasu);
 - 3) černý papír – vystřihněte špičku čumáku, fousy, ponožky, oči;
 - 4) zelený papír – jednotlivé části lišky postupně pokládejte na zelený papír a postupně je přilepujte.
- po nalepení lišky mohou děti obrázek ještě dotvořit
- hotové práce vyučující s žáky umístí na nástěnku nebo rozloží na zem, aby si je mohli společně prohlédnout a porovnat je

Pomůcky: ukázky koláží z umění a vizuální kultury, barevné papíry (oranžová, zelená, černá, bílá), nůžky, obyčejná tužka (černý slabý fix), tyčinkové lepidlo, pastelky, čtvrtka A4

Časová dotace: 1–1,5 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - pojmenování vlastností papíru (měkký, tenký, ohebný, ostrý, barevný) a možností, co se s ním dá dělat (skládat, stříhat, muchlat, ohýbat, polepovat)
 - komponování různých tvarů z papíru, připomínajících různé části těla lišky a jejich kombinace v ploše

- děti popisují možnosti papíru pro vyjádření lišky
2. Uplatňování subjektivity
 - děti jmenují různé podoby zobrazení lišky, příklady koláží, se kterými se setkaly
 3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti formulují rozdíly a shody mezi jejich výtvarnými postupy; pojmenují a na své práci ukáží odchylky od návodu

Reflektivní otázky:

Zaujala vás koláž? Jak se vám povedlo skládání lišky?



Obr. 12 – Práce dětí – ferina lišák, koláž z barevného papíru, archiv autorky 2018

Kulturní poznatky a souvislosti:

Seznamte děti s divokou kočkou a liškou obecnou. Povídejte si o tom, kde žijí a čím se živí. Také si můžete povídat o tom, jaké má liška/kočka povahové vlastnosti a jaké

vlastnosti těmto zvířatům připisují lidé (v pohádkách, příbězích a bajkách). Můžete například použít publikaci od Günthera Schumanna *Můj rok s liškami* nebo *Encyklopedie zvířat pro děti* od Philipa Whitfielda.

Umění a vizuální kultura:

Koláž, origami, pop-up knihy, přírodopisná fotografie, ilustrace k příběhu (např. Josef Lada – *Chytrá kmotra liška* nebo ilustrátor Stanislav Lolek v knize *Liška Bystrouška* od Stanislava Těsnohlídka)

Postřehy z praxe

Při rozhovoru nad kresbami dětí jsem je nechala uvažovat nad tím, jak by se zachovaly v roli koček a lišky. Děti zaujalo to, že se zvířata chtěla vzájemně zabít. Z níže uvedeného rozhovoru vyplývá, že jim nebylo úplně jasné, proč v příběhu proti sobě zvířata bojovala. T: „Tento příběh se mi nelíbil, byl velmi smutný.“ B: „Mě také ne, nelíbilo se mi, že kočky chtěly lišáka zabít.“ Š: „Mě se teda líbil, liška je borec, jak je převezla.“ Učitelka: „Myslíte si, že si to kočky zasloužili?“ K: „Jo, protože samy ho chtěly zabít, a tak se jim to vrátilo.“ Tady jsme si s dětmi povídali o tom, jestli je správné zlý čin oplácet zlým činem. Učitelka: „Už jste se někdy poprali nebo viděli jste, jak se pere někdo jiný?“ A: „Já jsem se jednou popral s M, protože mi nechtěl půjčit hračku.“ B: „Mě jednou bouchnul V, nemám ho ráda.“ Paní učitelka: „B a proč tě bouchnul?“ B: „Protože jsem mu řekla, že je hloupej“. E: „Ale to se nesmí nikomu říkat, že je někdo hloupý.“ Š: „Já jsem jednou viděl, jak se prali dva pánové na parkovišti, a jednomu tekla krev z nosu.“ Paní učitelka: „Děti, co byste měli správně udělat, když byste viděli někde na ulici, že se lidi perou?“ E: „Já bych zavolal policii.“

6.3 Příběh Vrбаты a Hanče

Počet dětí: 6

Věková kategorie: 3. – 5. třída

Časová dotace: 6 hodin

Příběh:

Dne 24. března 1913 se konal 8. ročník padesátikilometrového mezinárodního mistrovského závodu v běhu na lyžích. Hanč v této sezóně dosáhl několika vítězství a přítele Vrbatu na závod pozval, aby viděl jeho vítězství na královské trati. Závod

odstartoval v 7:10 od Labské boudy směrem k Martinovce. Teplota dosahovala mimořádně vysokých 8 °C, a proto všech 6 závodníků vyjelo na trať jen v košilích, bez čepic a rukavic. Kolem osmé hodiny se počasí zkazilo a začalo pršet, o hodinu později se výrazně ochladilo a déšť se změnil ve sněžení. Po desáté hodině přišla vichřice a padal hustý mokrý sníh. Kvůli počasí se postupně vzdali všichni závodníci kromě Hanče, který netušil, že jede sám.

Na Zlatém návrší zcela zmoženého Hanče potkal v mlze Václav Vrbata, který mu obětavě navlékl svůj kabát a čepici, aby ho zachránil před umrznutím. Hanč pokračoval k Labské boudě a Vrbata začal sjíždět k Mísečkám, ale po chvíli se kvůli obavám o Hanče vrátil na hřeben a snažil se ho najít a pomoci mu. Po nějaké době objevil Hančovy ve sněhu zapíchnuté lyže, ale samotného Hanče hledal marně. Toho totiž mezitím našel Emerich Rath, další z účastníků závodu. Naprosto vysíleného Hanče odtáhnul asi půl kilometru směrem k Labské boudě, ale na další cestu už neměl sílu. Posadil ho proto k tyči a vyrazil pro pomoc. Hanče pak společnými silami dopravili do Labské boudy, ale následné oživovací pokusy už byly marné a podchlazený a vyčerpaný Hanč zemřel na selhání srdce.

Zhruba ve stejnou dobu byl na návrší mezi Harrachovými kameny a Zlatým návrším nalezen zmrzlý Vrbata. Toto návrší se dnes na jeho počest nazývá Vrbatovo návrší a nedaleká turistická chata se jmenuje Vrbatova.

Příběh Hanče a Vrbaty se stal impulzem ke vzniku záchranných služeb a 12. května 1935 i jednotné organizace Horské služby v Krkonoších. A na památku Vrbatova obětavého činu je dnes 24. březen slaven jako Den Horské služby.³⁹

³⁹ Bohumil Hanč – Wikipedie. *Bohumil Hanč – Wikipedie.* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Han%C4%8D.



Obr. 13 – Bohumil Hanč⁴⁰

Průběh výuky:

Tato výuka má tři části:

1. Přátelství – volná výtvarná výpověď
2. Příběh Hanče a Vrbaty – dobová a současná fotografie
3. Záznam pohybu lidského těla

Ledolamka:

Začátek výuky je dobré zahájit ledolamkou. Cílem je zjistit, jakou mají děti náladu a jak se cítí. Díky tomu můžeme usuzovat na to, jak se jim bude ve výuce pracovat, jestli se

⁴⁰ Pavel Scheufler - Fotoarchiv. *Pavel Scheufler - Fotoarchiv*. [online]. Copyright © 2009 Pavel Scheufler [cit. 21.03.2019]. Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/fotoarchiv,krkonose-historicke-fotografie,7.html>.

zvládnou soustředit apod. Podle ledolamky můžeme také aktivity ve výuce upravit a přizpůsobit potřebám dětí.

Děti si stoupnou do kruhu, zavřou na okamžik oči a vyučující je vyzve, aby se soustředily na to, jak se dnes cítí. Postupně zvednutím ruky ukazují svou náladu: ruka nahoře nad hlavou znamená „mám skvělou náladu/cítím se skvěle“, uprostřed znamená „je mi dobře/cítím se dobře“ a ruka ukazující dolů znamená „mám špatnou náladu/necítím se dobře“. Děti společně otevřou oči a podívají se, jak se cítí v porovnání s ostatními. Pokud je mezi dětmi některé, které se cítí špatně, je vhodné ho podpořit, nabídnout mu pomoc a dát mu možnost říci si o to, co by potřebovalo.

První část výuky

Jedním ze silných motivů příběhu o Hanči a Vrbatovi je přátelství. Také se jedná o téma, které děti každodenně v různých podobách samy prožívají.

- děti si vezmou polštářky a lehnou si do kruhu na koberec
- vyučující dává dětem pokyn, aby zavřely oči a přemýšlely nad tím, co pro ně znamená přátelství/kamarádství
- dále si představí svého nejlepšího kamaráda/ku a přemýšlí nad tím, jaké má vlastnosti
- vyučující po nějaké chvíli (cca 3 minuty) vyzve děti, aby se přesunuly ke stolům, a zadá výtvarný úkol: „Na čtvrtku A4 se pomocí barev, různých tvarů, linií nebo symbolů pokuste vyjádřit slovo přátelství/kamarádství, co pro vás znamená, co si pod ním představujete.“
- po výtvarné činnosti se děti sejdou v kruhu a každý postupně popisuje, jak vyjádřil kamarádství, také hovoří o svém nejlepším kamarádovi, jak se jmenuje a jaké má vlastnosti

Pomůcky: čtvrtka A4, pastelky, tempery, vodovky, barevné fixy, polštáře na sezení v kruhu

Časová dotace: 1,5 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti rozvíjejí kreslířské dovednosti – v tvorbě používají a v reflexi pojmenují různé linie, tvary, světlostní a barevné kvality ve své výtvarné práci

2. Uplatňování subjektivity

- děti formulují pomocí své výtvarné práce vztah a postoj ke svému nejlepšímu kamarádovi
- děti popisují, jakými výtvarnými prostředky se pokusily tento vztah vyjádřit

3. Ověřování komunikačních dovedností

- děti se pokoušejí formulovat, co pro ně znamená kamarádství a jaké vlastnosti má jejich nejlepší kamarád
- děti pojmenovávají různé symbolické prostředky, které pro ně představují přátelství a které znají z jiných obrazů, příběhů, knih apod.

Reflektivní otázky:

Co pro vás znamená kamarádství? Jak se jmenuje váš nejlepší kamarád? Jaké má vlastnosti? Máte stejné koníčky? Je vám v něčem váš kamarád podobný?

Kulturní poznatky a souvislosti:

Seznamte děti s podstatou kamarádství. Vysvětlete jim, proč je důležité mít kamaráda.



Obr. 14 – Přátelství/kamarádství – volná výtvarná výpověď dětí, archiv autorky 2018

Druhá část výuky

Příběh Hanče a Vrbaty – dobová a současná fotografie.

K této výuce budou děti potřebovat různé rekvizity, a tak je dobré výuku rozdělit do dvou dnů.

1. den:

- děti si vezmou polštáře a pohodlně se usadí kolem vyučujícího a pokoušejí se co nejvíce ztišit
- vyučující přečte příběh (viz výše)
- po čtení nechá vyučující děti chvíli přemýšlet o příběhu
- vyučující se ptá dětí, zda příběh už někdy slyšely, o čem příběh byl a co v nich tento příběh zanechal
- vyučující se pak může zeptat: „Pomohli byste kamarádovi, i kdyby to bylo nebezpečné?“ „V jakých by to mohlo být situacích?“
- následně vyučující ukáže dětem reprodukovanou fotografii Bohumila Hanče, kde je vyfocen s pohárem a lyžemi (viz Obr. 13) a povídají si o fotografii (čím je zajímavá, jak se liší od současných fotografií, jak je na fotografii Hanč postaven a oblečen a proč apod.)
- vyučující může dětem také ukázat v encyklopedii/katalogu nebo jiné odborné literatuře staré modely fotoaparátů a představit historii fotografie
- vyučující se dětí ptá, jakou mají oblíbenou činnost a jestli z ní mají nějaké úspěchy (diplomy, ceny, medaile, poháry...)
- vyučující vyzve děti, aby si na druhý den přinesly dvě věci:
 - 1) oblečení a jiné rekvizity k oblíbené činnosti
 - 2) najdou-li doma staré černobílé fotografie rodiny a rodinných příslušníků – vyzveme děti, aby si s rodiči o fotografiích promluvíly a zjistily, kdo na nich je

2. den:

- druhý den se děti sejdou v kruhu, ukazují si své fotky navzájem a popisují, kdo na nich je a čím jsou ty fotografie zajímavé (různé možnosti fotografického portrétu: kompozice postavy ve fotografii, zkoumají také, jak se fotografie barevně proměnila, také jak jsou umazané, jaké na nich čas nechal otisky a skvrny...)

- dále vyučující spolu s dětmi připraví prostředí, ve kterém se děti budou fotit, děti se obléknou do přineseného oblečení a zaujmou určitý postoj (inspirujeme se fotografií Hanče nebo starými rodinnými fotografiemi), děti se vzájemně za pomoci vyučující/ho vyfotí
- hotové fotografie vyučující vytiskne na fotopapír
- vyučující s dětmi uvaří kávu, nechá ji vychladnout a naleje ji do misky, děti postupně vkládají své fotografie do kávy (můžeme použít také kurkumu, řepu, ořechové slupky...) a nechají je tam 10 minut obarvovat, poté se nechají fotografie uschnout (fotografie umístí třeba mezi plátna a těžké knihy, aby se nám nekroutily)
- po usušení fotografií si vyučující sedne s dětmi do kruhu a fotografie zkoumají a prohlížejí (hledají shody a rozdíly mezi upravenými fotografiemi, dobovými fotografiemi Hanče a starými rodinnými fotografiemi)

Pomůcky: polštáře, digitální fotoaparát, stativ, fotopapír, tiskárna, reprodukce portrétů Vrbaty a Hanče, encyklopedie fotografování (katalog k výstavě fotografií, jiná odborná publikace), káva, miska na barvení, rekvizity k oblíbeným činnostem dětí (diplomy, medaile, poháry, oblečení apod.)

Časová dotace: 2–3 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - porovnávají reprodukci dobové fotografie, staré rodinné fotografie a současnou fotografickou produkci, na kterou jsou zvyklé
 - děti porovnávají fotografický portrét z hlediska kompozice – jak a kde je člověk na fotografiích umístěn
2. Uplatňování subjektivity
 - děti pojmenují dojmy a emoce, které v nich zanechal přečtený příběh
 - děti pojmenují svůj vztah k rodinné fotografii, fotografii kamarádů a dobové fotografii Hanče a Vrbaty
3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti se pokusí formulovat z jakého důvodu je Hanč na dobové fotografii vyfocen právě tímto způsobem
 - děti porovnávají fotografie Hanče s jinými dobovými fotografiemi

- děti reflektují, jak se jim podařilo obarvením svého portréту napodobit zašlost původních dobových fotografií

Reflektivní otázky:

Znáš tento příběh? Co v tobě tento příběh zanechal? Co znamená příběh podle skutečné události? Znáš nějaký jiný? Pomohli byste kamarádovi, i kdyby to bylo nebezpečné? V jaké by to bylo situaci? Jak se ti líbí stará fotografie Hanče? Jaká je vaše oblíbená činnost a máte z ní nějaké ocenění?

Kulturní poznatky a souvislosti:

Seznamte děti s podstatou tohoto příběhu. Ukažte jim v publikacích staré fotoaparáty a povězte jim o jejich historii. Také můžete zmínit, jak se vyvolávají fotky.

Umění a vizuální kultura:

Staré fotografie, odborná literatura se starými modely fotoaparátů



Obr. 15 – Fotografie dětí před barvením, archiv autorky 2018



Obr. 16 – Barvení v kávě, archiv autorky 2018



Obr. 17 – Obarvené fotografie dětí s rekvizitami, archiv autorky 2018

Třetí část výuky

Třetí část výuky je zaměřena na trénink vnímání proporcí lidského těla a záznam pohybu člověka. Dalším cílem je zdokonalování technických výtvarných dovedností (stříhání, lepení a přesnost provedení).

- vyučující dětem v kruhu ukazuje trasu, kudy jeli Hanč a Vrbata
- děti hledají místa závodu na mapě a ukazují trasu s pomocí vyučujícího
- vyučující se žáků ptá, zda místa z příběhu znají, zda je někdy navštívili
- vyučující dětem pouští videa z různých závodů na lyžích, děti dostávají úkol se zaměřit na pohyby při lyžování a jízdě na běžkách
- děti ve volném prostoru školní družiny ukazují pohyby, které viděli ve videu anebo které znají z vlastní zkušenosti
- děti se posadí kolem vyučujícího, který jim ukazuje v encyklopedii lidského těla přesné proporce lidského těla
- vyučující jim popisuje nebo může použít i video, jak vzniká pohyb (co ho způsobuje apod.)
- vyučující dětem ukazuje různé historické zobrazovací kánony lidského těla a pak s pomocí dětí nakreslí proporce lidského těla na tabuli
- děti se posadí ke stolům a vyučující jim rozdá černý papír a barevné papíry
- vyučující jim ukáže přesný postup:
 - 1) vybrat si určitý typ postavy a pohybu,
 - 2) postavu si nakreslit a vystříhnout z barevných papírů,
 - 3) nalepit ji na černý papír/mapu – zamyslet se nad celkovou kompozicí
- děti si rozmyslí, jaký pohyb budou chtít znázornit
- na barevné papíry si děti předkreslí člověka v pohybu, postupně vystříhnou části těla a na černou čtvrtku ho znovu poskládají, poté ho přilepí na černý papír tyčinkovým lepidlem
- hotové práce vyučující s žáky umístí na nástěnku nebo na zem, aby si je mohli společně prohlédnout
- mají-li k dispozici velkou mapu, mohou obrázky pohybujících se postav nalepit na ni

Pomůcky: mapa Krkonoš, videa závodů lyžování a běžců na lyžích, barevné papíry, černý papír min vel. A4, encyklopedie lidského těla, nůžky, lepidlo

Časová dotace: 1–2 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti rozvíjejí kreslířské dovednosti – pomocí linií a tvarů vyjadřují pohyb lidského těla a jeho částí
 - pojmenovávají vlastnosti papíru (měkký, ohebný, lehko poddajný) a práce s ním (stříhání, ohýbání)
 - komponování menších částí papíru do plochy, celkové umístění postavy do plochy
2. Uplatňování subjektivity
 - žáci si samostatně vyberou tip pohybu pro svou výtvarnou práci
 - děti předvedou různé druhy pohybu, nebo je předvedou posturou
3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti formulují shody mezi jejich výtvarnými postupy
 - děti formulují odchylky od návodu

Reflexivní otázky:

Navštívili jste někdy Krkonoše? Byli jste u Mohyly Hanče a Vrbaty? Jezdíte na lyžích? Byli jste se někdy podívat na závody na lyžích? Díváte se v televizi na zimní olympiádu?

Kulturní poznatky a souvislosti:

Ukažte dětem na mapě trasu závodu. Můžete jim říct, jaké tam rostou rostliny a jestli je tam nějaký chráněný druh. Představte dětem nejznámější lyžaře dnešní doby.

Umění a vizuální kultura:

Mapa závodu, stříhání postavy



Obr. 18 – Práce dětí – pohyb lidského těla, archiv autorky 2018

Postřehy z praxe

Tento příběh dětí velmi zasáhl. Nejvíce je zaujalo, že jde o skutečnou událost. V1: „Tento příběh mi vyprávěla babička, je moc smutný.“ R: „Tehle příběh neznám, ale nelíbí se mi, že umřeli“. Učitelka: „Zachovali byste se stejně jako Vrbata? Pomohli byste svému kamarádovi?“ P: „Já ne, protože bych to sám nemusel přežít.“ V2: „Já ano, protože mám moji kamarádku V1 ráda.“

6.4 O nepoctivém pekaři

Počet dětí: 6

Věková kategorie: 2. – 4. třída

Časová dotace: 5–6 hodin

Příběh:

Kdysi dávno žil v městečku Pecce pekař. Bydlel v malém domku. V jedné světničce měl složenou mouku a v druhé stála veliká pec. V noci zadělával těsta a každé ráno, když byla vykynutá, z nich dělal chleba, koláče, rohlíky a housky. Vše narovnal na prkénko a pomazal slanou vodou. Rozpálil pec a potom do ní postupně vše nastrkal a pec uzavřel.

Čekal, až se mu bochníky chleba upekly pěkně do zlatova a rohlíky byly krásně křupavé. A protože jeho pečivo bylo vždycky dobré a pěkně vypečené, tak si je lidé z městečka Pecky rádi kupovali. Děti jeho rohlíky milovaly. Zvlášť když byly sypané mákem a solí. Jednoho dne pekař počítal peníze, které si dával do truhličky, a zjistil, že už jich tam má pěknou hromádku.

Začal uvažovat, proč by i on nemohl mít takový krásný dům, jako jsou ty, co stojí na peckovském náměstí. A jak přemýšlel a přemýšlel, přišel na to, že když začne šidit lidi a ze stejného množství těsta udělá menší bochníky chleba, bude jich mít více a tak utrží i větší množství peněz. Ty si bude moci přidat do truhličky a ten vysněný dům bude mít dříve. Myslel si, že si toho nikdo nevšimne. Když se ráno vydal na trh, nikdo netušil, že jeho chleba neváží tolik, kolik by měl, a ani rohlíky už nebyly tak pěkně baculaté. Jednoho dne ale přišel na trh dědeček Váňa. Podíval se na chleba a povídá: „Pekaři, pekaři, máš nějakou špatnou váhu. Ten tvůj chleba určitě neváží tolik, kolik by měl! Je nějaký malý!“ „To teda není!“ bránil se pekař. „To teda je! Když ho vezmu do ruky, cítím, že má ošizenou váhu.“ „Co si to vymýšlíš, dědečku?“ nechtěl se dát pekař. „Já si nic nevymýšlím!“ nedal se ani dědeček. A začali se hádat, až se okolo nich seběhli všichni, kteří byli ten den na trhu, a čekali, jak to všechno dopadne. Až si toho všiml místní biřic. Biřic, to byl takový pán, který hlídal pořádek, aby se nikde nic neztratilo a aby si lidé neubližovali. Když uviděl, že se pekař s dědečkem stále hádají, postavil se mezi ně a zeptal se: „Copak se to tady děje?“ A lidé říkali: „No, dědeček tady tvrdí, že pekař šidí váhu chleba a tím nás všechny okrádá.“ „To není tedy žádná pravda!“ rozčiloval se pekař. „Ale je to pravda! Podívejte, jak je ten bochník malý, a pekař jeho cenu nesnížil,“ vedl si dál svou dědeček Váňa. A biřic na to říká: „Dobře, uvidíme, kdo má pravdu. Nandej pekaři chleba do nůše a půjdeme na hrad, ať vás rozsoudí sám pan Kryštof Harant.“ Pekařovi se vůbec nechtělo. Báł se, jak to všechno dopadne. Ale dědeček šel, protože si uvědomil, že když pekař bude takhle dál šidit lidi, budou za chvíli mít tak malý chleba, že s ním nenakrmí ani svoje děti. A pekařovi nezbylo nic jiného než poslechnout biřice. Na hradě Pecce pan Kryštof Harant zasedal ve veliké síni. Biřic před něho přivedl pekaře s dědečkem. „Tak copak se stalo, že vás biřic přivedl až nahoru ke mně na hrad?“ ptal se pán. A dědeček povídá: „Pane, ty jsi rozumný a spravedlivý, prosím, rozsud' nás! Podívej se na ten chleba. Pekař peče nepoctivě a šidí všechny v celém městečku.“ „Nešidím“ snažil se bránit pekař, zlostí celý rudý v obličejí. Už začínal tušit, že s ním bude zle. Hradní pán

vzal chleba do ruky a potěžkal ho. „Zdá se mi nějaký lehký. Zvážíme ho a hned uvidíme, kdo má pravdu.“

Dali chleba na váhu a zjistili, že pravdu má dědeček. Pan Kryštof Harant zvedl ruku a řekl: „Nepoctivě pečeš, pekaři! Porušil jsi královský zákon týkající se měř a vah. Za to tě čeká trest! A teď mi řekni, co tě k tomu vedlo.“ Pekař se přiznal: „Pane můj, bydlím pod tvým hradem a mám jenom malinký domeček. A na náměstí stojí jeden veliký dům vedle druhého a já jsem chtěl mít také takový. Myslel jsem, že když budu péci menší chleba za stejné peníze, tak na něj dříve ušetřím.“ Pan Kryštof Harant se velice rozzlobil a řekl mu: „Za to, pekaři, že jsi pekl nepoctivě, budeš na náměstí v kašně máčen v koši. Všichni lidé z městečka se na tebe budou moci koukat a uvidí, že nepoctivost se trestá! Kdo chce mít veliký dům, musí si na něj vydělat poctivě.“ Pekař se lekl a začal prosit: „Ne, pane můj, prosím ne, já už to nikdy neudělám!“ Ale pán byl neoblomný. Kdyby odpustil jednomu, za chvíli by všichni lidé z jeho panství začali šidit. A tak biřic odvedl pekaře na peckovské náměstí, kde je ta veliká kašna s vodou. Zavřeli ho do koše a namáčeli v kašně. Pekař po chvíli začal volat: „Už dost, prosím, už dost! Já se polepším!“ A všichni lidé, kteří stáli okolo, si na něho ukazovali prstem a vykřikovali: „Od tebe si už nikdy žádný chleba nekoupíme!“ Pekař se zastyděl, když viděl, jak jsou všichni na něho rozzlobení. Byl najednou tak nešťastný. Říkal si: „Kdybych ještě počkal pár roků, až si na ten velký dům vydělám, tak mohlo být všechno v pořádku. Ale byl jsem nepoctivý a šidil jsem, tak si ten trest zasloužím.“ „Jé, dědečku, a jak vypadal ten koš, co v něm pekaře máčeli v té kašně?“ ptal se Honzík. „To byl takový drátěný koš. Tam pekaře zamkli a na takové kladce ho spouštěli do kašny. Potom ho na chvíli vytáhli ven a pak zase namočili a sám pán hradu určil, kolikrát se to má opakovat. Byla to pro pekaře ta největší ostuda. Kdyby jenom dostal na hradě výprask, tak by to neviděli lidé z městečka. Ale protože k jeho potrestání došlo uprostřed peckovského náměstí, tak všichni věděli, kdo je tak nepoctivý, a i oni si příště dají pozor.“

A zazvonil zvonec a peckovské pohádky o nepoctivém pekaři je konec.⁴¹

⁴¹ HAMANOVÁ, Naděžda. *Pohádky dědečka Aloise z Pecky*. Ilustrovala Vladimíra Vopičková. Říčany u Prahy: Junior, 2018, str. 41.–47. ISBN 978-80-7267-649-1.

Průběh výuky:

Tato výuka má dvě části, v první části děti s vyučující/m navštíví farmářské trhy v Nové Pace. V Jírových sadech dětem vypráví o historii trhu. Následně se s dětmi vrací do školní družiny, kde si děti hrají na trh.

První část výuky

- přesun s dětmi na Masarykovo náměstí v Nové Pace, kde se konají farmářské trhy
- děti dostávají za úkol si projít trhy a všimnout si, jaký sortiment stánkaři prodávají, jaké vůně cítí na trhu, jestli mají na sobě historické oblečení z dávných dob
- vyučující si s dětmi sedne do kruhu v sadech (nebo na jiném klidném místě) a děti jsou vyzvány, aby odpovídaly na otázky, které jim byly uloženy před návštěvou trhu (Jak se vám líbilo na trhu? Co byste si tam chtěli koupit? Co jste cítili za vůně? Měli na sobě stánkaři historické oblečení?) Je důležité, dětem dát úkoly čeho si mají všimnout předem, to děti motivuje, aby se pečlivě dívali kolem sebe
- vyučující dětem vypráví o historii trhu, ukazuje jim historické fotografie trhů, vyzdvihuje výhody oproti supermarketu
- děti se přesunou zpět do školní družiny, vezmou si krabice, které budou představovat stánky a pomocí výtvarných pomůcek, které jim dá vyučující, vyrobí nebo nakreslí zboží, které budou ve stánku prodávat
- děti navzájem navštěvují svoje stánky a kupují si zboží
- po této činnosti se děti sejdou v kruhu a vysvětlují, proč si vybrali konkrétní druh činnosti a jak by se jim líbilo být prodávčem ve stánku

Pomůcky: papírové krabice, papírové peníze, tužky, pastelky, voskovky, pastely, fixy, ilustrační fotografie trhů

Časová dotace: 3 hodiny

Cíle a výstupy podle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti pojmenovávají různé podněty na trhu (děti zapojují zrak, čich, hmat a sluch, chuť: tvary stánků, barvy, chutě a vůně zboží a tvary cedulí, písmo v nápisech, zvuky rozhovorů, vyvolávání, hudba...)
 - děti porovnávají vlastní vizuální zkušenosti získané na tržišti s představami o trzích na dobových fotografiích

- děti rozvíjejí konstrukční dovednosti (řezání krabic, lepení k sobě při tvorbě stánků) a kreslířské/malířské dovednosti (barevné ztvárnění stánků, dekorace, tvorba zboží)
2. Uplatňování subjektivity
 - děti pojmenují emoce, které v nich zanechala návštěva trhu
 3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti se pokoušejí formulovat, jaké dojmy v nich zanechala návštěva trhu
 - děti se pokusí vysvětlit důvod pro výběr a výtvarné zpracování zboží do svého stánku

Reflektivní otázky:

Kam chodíte nakupovat? Chodíte pouze do supermarketů a obchodů, nebo i na trhy?

Druhá část výuky

Následující den probíhá aktivita částečně v lese a ve školní družině. Na závěr metodické řady vyučující zorganizuje výlet na hrad Pecka. Smyslem této aktivity je prostorové tvoření.

- vyučující dětem ukazuje fotografie hradu Pecka, představuje jim jeho historii
- vyučující děti vyzve, aby si zavřely oči a představily si, že jsou pánem/paní hradu, po krátké imaginaci, popisují a sdílejí své představy
- vyučující dětem přečte příběh O nepoctivém pekaři (viz výše)
- vyučující se dětí ptá, o čem byl příběh, jaké v nich zanechal dojmy, co je hlavním tématem příběhu (pocitivost)
- vyučující se dětí ptá, jestli někdy podváděly a proč, nebo jestli někdy někdo podvedl je a jak se potom cítily
- vyučující dětem ukáže model hradu Pecka
- vyučující dětem představuje výtvarnou činnost: děti budou tvořit a modelovat hrad Pecka z přírodních materiálů nasbíraných v lese
- děti se s vyučujícím přesunou do lesa a sbírají přírodniny
- postup tvorby modelu hradu (dle fotografické předlohy): dva polystyrény přilepíme na sebe (dole bude větší polystyrén a nahoře menší), na horním polystyrénu si načrtne hrad, z keramické hmoty tvoříme hradby, stěny, střechu hradu, necháme uschnout; poté se části slepí a natrou temperovou barvou, cesta k hradu se nabarví,

natře lepidlem a posype se nasbíranými kamínky a pískem, na zbylý polystyrén se nalepí mech, jehličí a kameny

- hotový model hradu se vystaví před školní družinou, kde si ho děti, rodiče a návštěvníci školy mohou prohlédnout

Pomůcky: dva velké tlusté polystyrény (různé velikosti), mech, temperové barvy, štětce, keramická hmota (schnutí na vzduchu), lepidlo Herkules, přírodniny (mech, klacíky, jehličí, kamínky, písek), fotografie hradu

Časová dotace: 2–3 hodiny

Cíle a výstupy dle RVP pro ZŠ:

1. Rozvíjení smyslové citlivosti
 - děti v lese vybírají a sbírají přírodní materiály, pojmenovávají jejich vlastnosti a uvažují, zda jsou vhodné pro stavbu modelu hradu
2. Uplatňování subjektivity
 - děti pojmenovávají zážitky, zkušenosti, dojmy, emoce, které v nich zanechal příběh O nepoctivém pekaři a dokument o hradu Pecka
3. Ověřování komunikačních účinků
 - děti se pokusí vysvětlit, co je poctivost, jak se projevuje a v jakých situacích se s ní setkaly
 - děti formulují rozdíly a shody mezi jejich modelem hradu a originálem hradu

Reflexivní otázky:

Chtěl bys být pánem hradu? Co by se ti na tom nejvíce líbilo?

Umění a vizuální kultura:

Trojrozměrný model, historické fotografie.



Obr. 19 – Práce dětí – model hradu Pecka, archiv autorky 2018

Postřehy z praxe

Učitelka: „Byli jste všichni už na Pecce?“ A: „Ano, Pecku mám ráda, mají tam tu nejlepší zmrzlinu.“ F: „Jo, jezdíme tam na slavnosti.“ V: „Já tam byla jen jednou.“ S dětmi jsem se zaměřila na pojem poctivost. Učitelka: „Podváděli jste někdy?“ Tady se děti začaly svěřovat, kdy co provedly. F: „Já jsem podváděl ve hře. Díval jsem se P do karet, ale díky tomu jsem vyhrál!“ V: „Já jsem jednou opsal domácí úkol od T.“ A: „Já jsem vždy poctivá, nikdy jsem nepodváděla.“

7 Závěr

Cílem práce bylo navrhnout a otestovat didaktickou řadu, která by propojila výtvarné činnosti a literární příběhy. V práci byly zpracovány čtyři příběhy, které se váží k Podkrkonoší, k místu, kde žije autorka – vychovatelka a její žáci. Zároveň se práce snažila pojmenovat průniky a problémy artefieticky pojaté výuky ve školní družině.

V teoretické části bylo nutné definovat klíčové rámce: školní družinu a artefietické pojetí výuky. Protože práce tematizuje vztah člověka ke konkrétnímu místu (domovu), bylo nutné zavést a vysvětlit také pojem (místní) kulturní dědictví.

Protože cílem práce bylo také vytvořit návod (metodiku) určenou vychovatelům v družině artefieticky pojaté výtvarné řady, bylo nutné zpracovat 1) reflexi osobního vztahu k místu, kde žijí a 2) charakterizovat Podkrkonoší (přírodní a kulturní památky). Tyto dvě složky jsou typickým znakem pro artefieticky pojatou výuku – komparace osobní zkušenosti s širším sociokulturním kontextem. A jsou typickým nárokem nejen na žáka, ale také na vyučujícího – vychovatele. Závěr teoretické části se soustředí na bližší seznámení s vybranými literárními příběhy z oblasti Podkrkonoší a jejich autory (místní kulturní dědictví tematizované ve výtvarné řadě).

V praktické části jsou rozpracovány zmíněné čtyři příběhy do návrhu výtvarné řady. Výtvarná řada byla testována na základní škole BRÁNA v Nové Pace v roce 2018. Testování se zúčastnilo devět žáků prvního stupně ZŠ. Výtvarná řada má čtyři části, každá část je uvozena příběhem a postupně rozpracována do příprav na sebe navazující výtvarné aktivity. Součástí každé výtvarné řady je fotodokumentace výtvarných prací dětí.

Velmi jsem oceňovala, s jakým nadšením se děti zapojily do výtvarných aktivit. Těšily se na každou další hodinu a samy přinášely zajímavé náměty na další aktivity.

Přínosem bakalářské práce pro mě osobně bylo získání cenných informací z odborné literatury, které jsem mohla pomocí výtvarných řad v praxi ověřit.

Věřím, že tato bakalářská práce může pozitivně motivovat další vychovatele, k využití artefietického přístupu v práci ve družině, nebo že je bude motivovat k vytvoření vlastní výtvarné řady reflektující místní kulturní dědictví nebo práci s literaturou.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

Odborná literatura:

BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Podkrkonošský slovník*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0662-1.

DOLEJŠÍ, Pavel. *Školní slovník českých spisovatelů: 331 českých spisovatelů od počátků písemnictví do současnosti*. 6., aktualiz. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší, 2005. 280 s. ISBN 80-86480-58-5.

ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1596-9.

HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 151 s. ISBN 978-80-7367-900-2.

HAMANOVÁ, Naděžda. *Pohádky dědečka Aloise z Pecky*. Ilustrovala Vladimíra Vopičková. Říčany u Prahy: Junior, 2018. ISBN 978-80-7267-649-1.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 866 s. ISBN 978-80-7422-048-7.

MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Tajemný věků hlas: pověsti z východních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1976.

NOVÁKOVÁ, Marcela a Zdeněk NOVÁK. *Podkrkonoší*. Praha: Olympia, 2005. Průvodce po České republice (Olympia). ISBN 80-7033-863-6.

PATOČKA, Jiří a Eva HEŘMANOVÁ. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-347-8.

PAVLOVÁ, Svatava. *Dva tucty pohádek z Krkonoš a Podkrkonoší*. Ilustroval Václav Kotrch. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0283-2.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8.

SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-437-3.

SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefiletiky)*. I. díl., 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7290-498-3.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Sylva ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!:* artefiletika pro předškoláky a mladší školáky. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0876-1.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra. *Výtvarné čarování: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-016-1.

Internetové zdroje:

Bohumil Hanč – Wikipedie. *Bohumil Hanč – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Han%C4%8D.

Ferina | Region. *Český rozhlas Region – Praha a střední Čechy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 23.02.2019]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/ferina-7287833>.

František Kaván – Wikipedie. *František Kaván – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Kav%C3%A1n.

Kulturní dědictví - mkcr.cz. *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/kulturni-dedictvi-1121.html>.

Naděžda Hamanová životopis | Databáze knih. *Knihy | Databáze knih* [online]. Copyright © 2008 [cit. 15.02.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/nadezda-hamanova-48499>.

Obec Borovnice. *Obec Borovnice* [online]. Copyright © [cit. 19.01.2019]. Dostupné z: <http://www.borovnice.cz>.

Pavel Scheufler - Fotoarchiv. *Pavel Scheufler - Fotoarchiv*. [online]. Copyright © 2009 Pavel Scheufler [cit. 21.03.2019]. Dostupné z: <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/fotoarchiv.krkonose-historicke-fotografie,7.html>.

Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov. *Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov* [online]. Copyright © 2017 volis.cz [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://prehrada-les-kralovstvi.cz/>.

Staré trutnovské pověsti. *Staré trutnovské pověsti*. [online]. Dostupné z: <https://www.ictrutnov.cz/index.php/cz/home/mesto-trutnov/stare-trutnovske-povesti>.

Tešnovské údolí - Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov. *Přehrada Les Království, bývalá samota Tešnov* [online]. Copyright © 2017 volis.cz [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://prehrada-les-kralovstvi.cz/tesnovske-udoli/>.

Turistická oblast Podkrkonoší - Podkrkonoší. *Turistická oblast Podkrkonoší - Podkrkonoší* [online]. Copyright © 2000 [cit. 22.02.2019]. Dostupné z: <http://www.podkrkonosi.eu>.

UNESCO - Národní památkový ústav. *NPÚ - Národní památkový ústav* [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.01.2019]. Dostupné z: <http://previous.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/unesco/#textumluvy>.

Václav Vrbata – Wikipedie. *Václav Vrbata – Wikipedie*. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Vrbata.

Vesnice V podkrkonoší by Jaroslav Klápště on artnet. *Buy, Sell, and Research Contemporary Art Online: artnet* [online]. Copyright ©2018 Artnet Worldwide Corporation. All rights reserved. [cit. 17.02.2019]. Dostupné z: <http://www.artnet.com/artists/jaroslav-kl%C3%A1p%C5%A1t%C4%9B/vesnice-v-podkrkono%C5%A1%C3%AD-IaNMKMblqfCZxkvicP7yxw2>.

VIDEO: Pohádka O Trutnovském drakovi - Kultura - Zprávy - Trutnovinky. *Trutnovinky - regionální portál pro Trutnov a okolí - zpravodajství, práce, inzerce, kultura sport* [online]. Copyright © Copyright 2019 TN Média s. r. o. [cit. 07.03.2019]. Dostupné z: <https://trutnovinky.cz/zpravy/kultura/2017/prosinec/video-pohadka-o-trutnovskem-drakovi/>.